

Univerzita Pardubice

Fakulta ekonomicko-správní

Je rozdělení příjmů v České republice rovnoměrné?

Dana Hovorková

Bakalářská práce

2019

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dana Hovorková**
Osobní číslo: **E16373**
Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Veřejná ekonomika a správa: Veřejná ekonomika**
Název tématu: **Je rozdělení příjmů v České republice rovnoměrné?**
Zadávající katedra: **Ústav ekonomických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce bude provést analýzu míry přerozdělení příjmů ve společnosti. V teoretické části práce budou vymezeny a charakterizovány relevantní ukazatele, pomocí kterých lze míru nerovnoměrnosti posuzovat. Záměrem praktické části bakalářské práce bude pomocí těchto ukazatelů zhodnotit míru přerozdělovacích procesů v České republice a provést komparaci se zahraničím.

Osnova:

- Teoretické aspekty přerozdělovacích procesů.
- Vymezení a charakteristika relevantních ukazatelů.
- Úloha sociální politiky při řešení nerovností.
- Analýza míry přerozdělovacích procesů v České republice dle vybraných ukazatelů.
- Komparace se zahraničím.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: cca 35 stran

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

ATKINSON, A. B. *Ekonomika nerovnosti*. V Brně: BizBooks, 2016. **ISBN 978-80-265-0508-2**.

KREBS, V. a kolektiv. *Sociální politika. 6., přepracované a aktualizované vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. **ISBN 978-80-7478-921-2**.

MIKUŠOVÁ MERIČKOVÁ, B., STEJSKAL, J. *Teorie a praxe veřejné ekonomiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. **ISBN 978-80-7478-526-9**.

MPSV.CZ. *Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2017 a predikce na další období. (údaje k 13.4.2018)*. [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/33408>.

VEČERNÍK, J., MYSÍKOVÁ, M. *Jací jsme rovnostáři? Vydělky, příjmy a situace domácností v Česku v porovnání s Evropou*. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017. **ISBN 978-80-7330-310-5**. Dostupné z: http://soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/jaci_jsme_rovnostari.pdf.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Radka Kněžáčková, Ph.D.

Ústav ekonomických věd

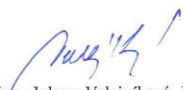
Datum zadání bakalářské práce: 3. září 2018

Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2019

doc. Ing. Romana Provozničková, Ph.D.

děkanka

L.S.

doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.

vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 3. září 2018

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako Školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnici Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 4. 2019

Dana Hovorková

PODĚKOVÁNÍ:

Tímto bych ráda poděkovala své vedoucí práce Ing. Radce Kněžáčkové, Ph.D. za její odbornou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce.

ANOTACE

Cílem bakalářské práce bude provést analýzu míry přerozdělení příjmů ve společnosti. V teoretické části práce budou vymezeny a charakterizovány relevantní ukazatele, pomocí kterých lze míru nerovnoměrnosti posuzovat. Záměrem praktické části bakalářské práce bude pomocí vybraných ukazatelů zhodnotit míru přerozdělovacích procesů v České republice a provést komparaci se zahraničím.

KLÍČOVÁ SLOVA

Giniho koeficient, chudoba, Lorenzova křivka, nerovnost, redistribuce, stát blahobytu.

TITLE

Is the distribution of income in the Czech Republic even?

ANNOTATION

The aim of this bachelor thesis will be to analyze the rate of redistribution of income in society. In the theoretical part of the thesis, relevant indicators will be defined and characterized by which the degree of inequality can be assessed. The aim of the practical part of the thesis will be to use selected indicators to evaluate the extent of redistribution processes in the Czech Republic and to make a comparison with foreign countries.

KEYWORDS

Gini coefficient, poverty, Lorenz Curve, inequality, redistribution, welfare state.

OBSAH

Úvod	- 10 -
1 Teoretické aspekty přerozdělovacích procesů	- 13 -
1.1 DŮVODY PŘEROZDĚLOVÁNÍ	- 13 -
1.2 POSTOJE K POLITICE PŘEROZDĚLOVÁNÍ.....	- 15 -
1.3 PŘÍSTUPY K PŘEROZDĚLOVÁNÍ.....	- 15 -
1.3.1 Spravedlnost vycházející ze schopnosti a zásluh uplatňovaných na trhu.....	- 15 -
1.3.2 Utilitářský přístup.....	- 16 -
1.3.3 Rawlsiánský přístup	- 17 -
1.4 NÁSTROJE POLITIKY PŘEROZDĚLOVÁNÍ.....	- 18 -
1.4.1 Soustavy veřejných rozpočtů.....	- 18 -
1.4.2 Parafiskální systémy.....	- 20 -
1.4.3 Právní úpravy některých podmínek rozdělování	- 20 -
1.5 PROBLÉMY SPOJENÉ S PŘEROZDĚLOVÁNÍM.....	- 20 -
2 Vymezení a charakteristika relevantních ukazatelů	- 22 -
2.1 KVANTILOVÉ HODNOTY	- 22 -
2.2 LORENZOVA KŘIVKA	- 23 -
2.3 GINIHO KOEFICIENT	- 24 -
2.4 INDEX CHUDOBY	- 25 -
2.5 DALŠÍ UKAZATELE MĚŘENÍ NEROVNOSTI.....	- 26 -
3 Úloha sociální politiky při řešení nerovností.....	- 27 -
3.1 ROLE STÁTU V SOCIÁLNÍ POLITICE.....	- 27 -
3.2 WELFARE STATE.....	- 28 -
3.3 CHUDOBA	- 30 -
3.3.1 Možné způsoby řešení chudoby	- 31 -
3.3.2 Ukazatele chudoby	- 32 -
3.4 NASTAVENÍ SOCIÁLNÍ A PŘEROZDĚLOVACÍ POLITIKY V ČESKÉ REPUBLICE	- 33 -
3.5 VYPLACENÉ SOCIÁLNÍ TRANSFERY V ČESKÉ REPUBLICE V ROCE 2017	- 36 -
4 Analýza míry přerozdělovacích procesů v České republice dle vybraných ukazatelů.....	- 38 -
4.1 VÝVOJ PŘÍJMOVÉ NEROVNOSTI HORNÍ DESETINY DOMÁCNOSTÍ OPROTI DOLNÍ DESETINĚ DOMÁCNOSTÍ (DECILOVÉ ROZDĚLENÍ)	- 39 -
4.2 LORENZOVA KŘIVKA	- 42 -
4.3 GINIHO KOEFICIENT	- 45 -
4.4 OHROŽENÍ PŘÍJMOVOU CHUDOBOU	- 46 -
4.5 MÍRA PŘEROZDĚLOVACÍCH PROCESŮ V ČESKÉ REPUBLICE.....	- 48 -
4.5.1 Příjmy a výdaje státního rozpočtu	- 48 -
4.5.2 Distribuce daní a dávek v domácnostech České republiky	- 49 -
4.5.3 Daňová kvóta.....	- 52 -
5 Komparace se zahraničím	- 54 -
5.1 DAŇOVÉ ZATÍŽENÍ – MEZINÁRODNÍ SROVNÁNÍ	- 54 -
5.2 GINIHO KOEFICIENT	- 56 -
5.3 MÍRA CHUDOBY – POROVNÁNÍ S EVROPOU	- 59 -
5.4 DECILOVÝ PODÍL D9/D1.....	- 61 -
Závěr	- 64 -
Použitá literatura.....	- 67 -
Seznam příloh.....	- 72 -

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Domácnosti podle decilového rozdělení čistých peněžních příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD za rok 2017	- 43 -
Tabulka 2: Vývoj Giniho koeficientu v České republice (nerovnost příjmů domácností na osobu).....	- 45 -
Tabulka 3: Hodnota Giniho koeficientu ekvivalizovaného disponibilního důchodu před sociálními transfery a po transferech.	- 46 -
Tabulka 4: Míra chudoby v České republice od r. 2005, podíl z celkového počtu osob (hranice příjmové chudoby 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu).....	- 46 -
Tabulka 5: Daně s odvody a sociální dávky podle decilů ekvivalizovaného příjmu v domácnostech zaměstnanců v České republice (% hrubého příjmu)	- 50 -
Tabulka 6: Struktura daní a dávek jako % průměrných příjmů domácností (2017).....	- 51 -

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Lorenzova křivka	- 23 -
Obrázek 2: Křivka absolutní rovnosti a křivka absolutní nerovnosti	- 24 -
Obrázek 3: Lafferova křivka.....	- 30 -
Obrázek 4: Struktura rozložení celkových sociálních příjmů obyvatel ČR v roce 2017.....	- 37 -
Obrázek 5: Domácnosti podle decilového rozdělení průměrných čistých peněžních příjmů na osobu za rok v Kč (v letech 1989–2017)	- 39 -
Obrázek 6: Vývoj rozdílu příjmů horního a dolního decilu domácností (průměrné čisté peněžní příjmy na osobu za rok).....	- 40 -
Obrázek 7: Porovnání vývoje příjmové nerovnosti domácností 10:1 a D9/D1 (průměrné čisté peněžní příjmy za rok v Kč)	- 42 -
Obrázek 8: Lorenzova křivka rozdělení peněžních příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD v České republice za rok 2017	- 44 -
Obrázek 9: Příjmy a výdaje státního rozpočtu v mld. Kč.....	- 49 -
Obrázek 10: Vývoj daňové kvóty v České republice dle rozpočtové skladby (% nominálního HDP)	- 53 -
Obrázek 11: Průměrná sazba odvodů zaměstnavatele na sociální a zdravotní zabezpečení (data roku 2017) – bezdětný, svobodný zaměstnanec pracující za průměrnou mzdu	- 54 -
Obrázek 12: Průměrné daňové zatížení mzdy ve vybraných zemích OECD 2017 (jedna osoba na 100 % průměrných výdělků, žádné dítě)	- 55 -
Obrázek 13: Průměrné daňové zatížení mzdy ve vybraných zemích OECD (manžel + manželka, jedna osoba 100 % průměrných výdělků, 2 děti), 2017	- 56 -
Obrázek 14: Giniho koeficient ekvivalizovaného disponibilního příjmu před sociálními transfery (důchody ze soc. transferů vyloučeny) a Giniho koeficient ekvivalizovaného disponibilního příjmu, 2017 (země řazené od nejmenší nerovnosti před transfery k největší).....	- 57 -
Obrázek 15: Míra redukce nerovnosti sociálními transfery.....	- 57 -
Obrázek 16: Výdaje na důchody dle typu důchodu jako % HDP (2015).....	- 59 -
Obrázek 17: Míra rizika ohrožení chudobou před sociálními transfery (důchody vyloučené ze sociálních transferů) a míra rizika ohrožení chudobou po sociálních transferech, rok 2017 (mezní hodnota 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu po sociálních transferech); země řazené od nejmenší nerovnosti před transfery k největší	- 60 -
Obrázek 18: Míra eliminace chudoby sociálními transfery (%).....	- 61 -
Obrázek 19: Decilový podíl D9/D1 vybraných evropských zemí (2017)	- 62 -

SEZNAM ZKRATEK

ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská unie
EU-SILC	Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností (European Union – Statistic on Income and Living Conditions)
HDP	Hrubý domácí produkt
MFČR	Ministerstvo financí České republiky
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-Operation and Development)
Sb.	Sbírka zákonů
SRÚ	Statistika rodinných účtů

ÚVOD

Myšlenka rovnosti je předmětem filozofických úvah po celá staletí. Již v době osvícenství (18. a první polovina 19. století) byla proklamována přirozená a všeobecně platná práva člověka na svobodu, majetek, bezpečnost či na právo proti násilí. Jean-Jacques Rousseau (francouzský filozof a spisovatel) ve svém díle *Rozpravy o původu nerovnosti mezi lidmi* rozlišoval dva druhy nerovnosti: první nazýval přirozenou nebo tělesnou, vytvořenou přírodou (spočívající v rozdílnosti věku, zdraví, tělesných sil a vlastností ducha i duše), druhou pak nazval nerovností mravní nebo politickou (záviselící od úmluvy a souhlasu lidí) (Klusoň, 2011).

V současné době, mluví-li se o nerovnosti, je většinou myšlena nerovnost v rozdělení důchodů a bohatství ve společnosti. Nerovnost v *bohatství* domácností bývá spojována s rozdíly ve vlastnictví půdy a kapitálu; nerovnost v *důchodech* je, s ohledem na to, že tři čtvrtiny celkových příjmů společnosti tvoří pracovní důchody, způsobena zejména rozdíly ve mzdách a platech obyvatel. Tyto rozdíly vyplývají z rozdílné hodnoty lidského kapitálu (Slaný, 2003); profese vyžadující více lidského kapitálu a profese s vyšším rizikem si udržují permanentně vyšší mzdy.

Nerovnost v důchodech a bohatství je též označována *nerovností výsledků*. Původní rozdělení důchodů ve společnosti je pak kombinací vlivů, které člověk nemůže ovlivnit (dědictví, rodinný původ), a faktorů, které ovlivnit může (vlastní úsilí, snaha o sebevzdělání). S ohledem na kombinaci výše uvedených vlivů a faktorů je pak rovnost výsledků úzce spojena s *rovností příležitostí*.

Koncept *rovnosti příležitostí* vychází z předpokladu, že každý by měl mít na startu rovnocenné výchozí podmínky. Determinanty ekonomických výsledků se pak dělí na ty, které jsou dány okolnostmi, které nemohou sami lidé ovlivnit (jako např. výše uvedený rodinný původ), a na ty, které jsou dány úsilím, za něž nese člověk osobní zodpovědnost (Atkinson, 2016). Rovnosti příležitostí lze dosáhnout tehdy, jestliže první zmíněná proměnná – okolnost – přestane hrát jakoukoli roli v konečném výsledku. „*Pokud někdo studuje ve škole usilovněji, uspěje u zkoušek a dostane se na lékařskou fakultu, pak lze přinejmenším část jeho vyššího lékařského platu (ovšem ne nutně celý) připsat vynaloženému úsilí. Pokud by však místo na fakultě získal díky vlivu svých rodičů, potom se jedná o nerovnost příležitostí.*“ (Atkinson, 2016, s. 28).

Nerovné příležitosti ve výsledku vedou k vyšší příjmové nerovnosti, a naopak, jsou-li ve společnosti příliš nerovnoměrně rozděleny příjmy, může to u budoucí generace vést k rozdílné rovnosti příležitostí – současní příjemci nerovností mohou přenést nerovnou výhodu na své děti

(dnešní generace je tedy zdrojem „nesportovní výhody“, ze které bude profitovat generace budoucí). Dle Atkinsona (2016, s. 29), „pokud nám jde o rovnost příležitostí v budoucnosti, musíme se zajímat o nerovnost výsledků v současnosti“.

Důsledky příliš velké nerovnosti se pak mohou projevit ohrožením růstu ekonomiky; jednotlivci nacházející se ve spodní části rozdělení příjmů nedisponují dostatečným množstvím prostředků potřebných k investicím do svého vzdělání nebo dovedností, nemají dostatek možnosti využít svůj potenciál, tím snižují kvalitu společnosti jako celku, a stávají se brzdou ekonomického rozvoje dané země (Evropský semestr – Tematický přehled, 2017). Nerovnost narušuje také sociální spravedlnost; jsou-li zdroje rozděleny příliš nerovnoměrně, může být ohrožena sociální soudržnost a pocit sounáležitosti. Osoby žijící ve spodní části rozdělení příjmů pak mohou být (a bývají) ohroženy deprivací či sociálním vyloučením.

Rozložení důchodů ve společnosti je tedy důležitým aspektem sociální stability a ekonomického rozvoje každého státu (Malá, 2012), proto je nezbytně nutné sledovat vývoj nerovnosti v distribuci příjmů v dané společnosti.

S ohledem na výše uvedené bude **cílem bakalářské práce provést analýzu míry přerozdělení příjmů ve společnosti. V teoretické části práce budou vymezeny a charakterizovány relevantní ukazatele, pomocí kterých lze míru nerovnoměrnosti posuzovat. Záměrem praktické části bakalářské práce pak bude pomocí těchto ukazatelů zhodnotit míru přerozdělovacích procesů v České republice a provést komparaci se zahraničím.**

První kapitola bakalářské práce je věnována teoretickým aspektům politiky přerozdělování, zejména příčině vzniku nerovností a důvodům, proč je důležité pomocí redistribučních nástrojů prvotní nerovnost v rozdělení důchodů regulovat. Dále jsou v této kapitole představeny jednotlivé postoje státu k politice přerozdělování a přístupy, které potřebu spravedlnosti v rozdělení důchodů vysvětlují či obhajují. V další části jsou pak vymezeny základní nástroje politiky přerozdělování, přitom nejdůležitějším nástrojem je státní rozpočet. Závěrečná část první kapitoly je pak věnována hlavním problémům, které jsou s redistribucí spojeny.

Druhá kapitola je zaměřena na jednotlivé přístupy k měření příjmové nerovnosti. Jsou v ní charakterizovány relevantní ukazatele, pomocí kterých lze míru nerovnoměrnosti posuzovat. Jsou jimi zejména kvantilové hodnoty, Lorenzova křivka, Giniho koeficient, Robin Hood index či index chudoby. Ze zjištěných hodnot jednotlivých ukazatelů je pak umožněno utvářet si názor na distribuci důchodů v dané společnosti a případně na potřebu jejich redistribuce.

Vzhledem k tomu, že redistribuční funkce státu je jednou z nejdůležitějších funkcí sociální politiky, je třetí kapitola věnována právě sociální politice. Konkrétní podobu role státu v sociální politice významně ovlivňuje skutečnost, jak jsou v dané společnosti vnímána lidská práva. Ta pak v každém státě předurčuje rozsah redistribucí na sociální účely. V užším pojetí lze sociální politiku vymezit na politiku sociálního zabezpečení, sociálních služeb či problematiku zaměstnanosti (tj. především jako reakci na sociální rizika a na jejich možné negativní důsledky), široké pojetí sociální politiky pak koresponduje až s pojmem welfare state, kterému je věnována i část třetí kapitoly. Přerozdělovací procesy státu se pak dějí především prostřednictvím daní a transferů, z tohoto důvodu je v této kapitole přiblíženo nastavení sociální a přerozdělovací politiky v České republice.

Ve čtvrté kapitole jsou analyzovány přerozdělovací procesy v České republice pomocí vybraných ukazatelů. Největší pozornost je věnována decilovému rozdělení, a to vývoji příjmové nerovnosti mezi příjmy horního a dolního decilu domácností v letech 1989 až 2017. Je zpracována statistická analýza časové řady (a to meziročního nárůstu rozdílu v příjmech domácností horního a dolního decilu v letech 2004-2017) a na základě této analýzy proveden odhad budoucího vývoje důchodové nerovnosti. Na základě údajů zveřejněných Českým statistickým úřadem je dále pomocí Lorenzovy křivky graficky znázorněno skutečné rozdělení příjmů českých domácností v roce 2017. Další část je věnována vývoji Giniho koeficientu a míře ohrožení příjmovou chudobou. Vzhledem k tomu, že nejdůležitějším nástrojem přerozdělování je státní rozpočet, je v další části této kapitoly provedena analýza příjmů a výdajů státního rozpočtu od roku 1993. Závěrečná část čtvrté kapitoly je pak věnována analýze distribuce daní a dávek v domácnostech České republiky a zhodnocení efektů daňově-transferových nástrojů na zmírnění příjmové nerovnosti domácností v roce 2017.

V páté (závěrečné) kapitole je provedena komparace míry přerozdělovacích procesů v České republice se zahraničím, zejména s ostatními zeměmi Evropské unie či vybranými zeměmi Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD). Porovnáváno je zejména daňové zatížení v jednotlivých zemích, a to jak celkové zatížení mzdy zaměstnance, tak zatížení zaměstnavatele odvody na sociální a zdravotní pojištění. Dále je porovnáván Giniho koeficient a míra rizika ohrožení příjmovou chudobou vybraných evropských zemí, hodnoty jsou vždy před sociálními transfery a po sociálních transferech, tím lze vyhodnotit úspěšnost opatření v oblasti sociální ochrany jednotlivých zemí na snížení nerovnosti či míry ohrožení příjmovou chudobou.

1 TEORETICKÉ ASPEKTY PŘEROZDĚLOVACÍCH PROCESŮ

Nerovnoměrnost v rozdělení příjmů je přirozenou součástí každé ekonomiky. Hlavní příčinou je fungující tržní mechanismus, který při efektivní alokaci zdrojů dosahuje své ekonomické (tržní) rovnováhy, ale současně z důvodu nerespektování sociálních hodnot, které ze své podstaty neuznává, způsobuje nerovnováhu v rozdělení příjmů mezi subjekty. Mezi efektivností a rovností pak existuje substituční vztah, kdy pro dosažení větší rovnosti je obvykle nutné vzdát se části efektivnosti (Malá 2012).

Zvyšování příjmové a majetkové nerovnosti může vést k nárůstu relativní chudoby ve společnosti, extrémním výsledkem příliš velké nerovnosti je pak polarizace chudoby a bohatství. Oba tyto extrémy mají pro společnost negativní vliv, ať již v podobě ekonomických, politických nebo sociálních následků (Mikušová Meričková, 2014).

Mezi následky chudoby patří zejména nižší spotřeba domácností, nerozvíjení lidského potenciálu z důvodu nedostatku zdrojů, zanedbávání osobního rozvoje, což v konečném důsledku znamená snížení kvality společnosti jako celku. Kromě jiného bývá chudoba spojována se vznikem sociálního napětí ve společnosti, které může za určitých okolností vyústit v politickou radikalizaci, ke vzniku totalitních ideologií a společenské destrukci. Z toho důvodu by měla být chudoba předmětem trvalého zájmu politiků.

Polarizace bohatství pak bývá spojována zejména s plýtváním statky běžné spotřeby, se snahami o monopolizaci výroby, s neefektivním využíváním vzácných zdrojů, které bývají soustředěny v rukou malé skupiny a snahami o zkorumpování politiků (lobbistické tlaky).

Proto za jeden z nejdůležitějších úkolů státu bývá označováno přerozdělování příjmů a vytváření podmínek k tomu, aby se výše zmíněným extrémům dalo účinně předcházet.

1.1 Důvody přerozdělování

Jak již bylo výše uvedeno, zachování sociálního smíru je jednou z podmínek fungující ekonomiky, proto musí stát plnit určité přerozdělovací funkce ke skupinám obyvatel, které jsou považovány za sociálně potřebné (typickým příkladem jsou děti, staří lidé, nemocní, invalidé apod.), nebo k těm skupinám, které považuje za vhodné a žádoucí podporovat; tzn. v opodstatněných případech přesunout část prostředků od bohatších jednotlivců k chudším. Toto přerozdělování je v odborné literatuře nazýváno **redistribuce** (Mikušová Meričková, 2014).

Redistribuční funkce státu má velký význam ve **státech blahobytu (welfare state)**. Tímto pojmem jsou označovány země, které aktivně rozvíjejí sociální politiku. Pro stát blahobytu je charakteristická velmi silná pozice státu při prosazování svých cílů (jedná se tedy o kombinaci silné vlády a demokratického systému). Filozofie státu blahobytu (Slaný, 2003) je odlišná od liberálních koncepcí, které pro optimální dosahování veřejných zájmů považují svobodnou volbu jednotlivců. Zastánci teorie státu blahobytu argumentují, že v moderních ekonomikách je k prosazení a ochraně veřejných zájmů uplatnění státní moci nutností.

Základem teorie státu blahobytu je předpoklad, že tržní mechanismus nespravedlivě rozděluje hodnoty (je tedy vhodným systémem pro tvorbu bohatství, ale nedokonalým systémem pro jeho rozdělování mezi členy společnosti). Tržní mechanismus ve své podstatě nezná sociální hodnoty, není tudíž schopen dosáhnout sociálního smíru ve společnosti, ani maximalizovat společenský blahobyt. Cílem ekonomie státu blahobytu je tedy dle Mikušové Meričkové (2014) dosahování maximální efektivity ve směně a výrobě, dosahování co nejvyšší životní úrovně, redukce nerovností a společenské začleňování znevýhodněných skupin obyvatel.

Z výše uvedeného vyplývá, že trh zajišťuje primární distribuci, kdy jedinec získává příjmy z ekonomické činnosti. Tyto příjmy tvoří základní nerovnost ve společnosti. Stát pomocí sekundární distribuce vstupuje do ekonomického systému a pomocí daní, dávek a příspěvků (tzv. transferových plateb) zmírňuje příjmovou nerovnost.

Urban (1994) uvádí **4 hlavní důvody** pro korekci primárního rozdělení:

- důstojný život pro všechny (především se jedná o společenské skupiny, které se z objektivních příčin nemohou efektivně podílet na ekonomickém procesu – nemocní, zdravotně postižení, děti, mladiství, ženy na mateřské dovolené, staří lidé, nezaměstnaní);
- rovnost šancí pro všechny (nestejně vrozené dispozice všech lidí ve společnosti – dědictví, přístup rodiny ke vzdělání);
- spotřeba veřejných statků (např. obrana, bezpečnost, sociální smír, vzdělání, zdravotní péče, právní ochrana, péče o životní prostředí, sociální práva a jistoty);
- odstranění deformací primárního rozdělování (selhání trhu, zejména z důvodů neexistence dokonalé konkurence).

1.2 Postoje k politice přerozdělování

Postoj státu k politice rozdělování je závislý na tom, jak je v daném státě vnímána jeho role v ekonomice; souvisí s politickými představami o míře rovnosti ve společnosti. Žák (2006) rozlišuje tři níže uvedené pojetí politiky rozdělování:

Liberalní pojetí politiku přerozdělování neuznává. Za spravedlivé je považováno jakékoliv prvotní rozdělení majetku ve společnosti, pokud byl majetek nabyt řádnou cestou (nikoli kriminálním způsobem). Příznivci liberálního pojetí jsou přesvědčeni, že majetková nerovnost a nerovnost sociálního postavení i politické moci je přirozená a nevyhnutelná (jakákoliv snaha a pomoc či podpora chudých a nezaměstnaných je dle jejich názoru proti přírodě, protože proces přirozeného výběru probíhá i v lidské společnosti).

Konzervativní pojetí již s určitou formou přerozdělování počítá. Příznivci konzervativního pojetí mají úctu k autoritám a respekt k tradicím a společenským institucím, které se vyvíjely po dlouhá staletí. Z této přirozené odpovědnosti za vývoj společnosti vyplývá, že vláda se nemůže zříci odpovědnosti za vývoj společnosti včetně situace sociálně potřebných.

Socialisté chápou sociální nerovnosti jako konkrétní produkt společnosti. Z toho důvodu požadují sociální rovnost jako záruku toho, že všichni členové společnosti (nikoli jen bohatí) budou moci rozvíjet svůj potenciál.

1.3 Přístupy k přerozdělování

Teoretickými přístupy, které vysvětlují nebo obhajují potřeby spravedlivého rozdělení důchodů ve společnosti, jsou dle Mikušové Meričkové (2014):

- spravedlnost vycházející ze schopnosti a zásluh uplatňovaných na trhu,
- utilitářský přístup,
- rawlsiánský přístup.

1.3.1 Spravedlnost vycházející ze schopnosti a zásluh uplatňovaných na trhu

Tento přístup patří k nejstarším. Vychází z přirozeného práva člověka na plody své práce uplatněné na trhu (prosazovateli byli Thomas Hobbes a John Locke). Vychází z liberálního postoje k politice přerozdělování, který jakékoliv přerozdělování považuje za nespravedlivé. Problémem tohoto přístupu však je, že ne všichni lidé mají stejné vrozené dispozice, existují nerovné příležitosti, dané okolnostmi, které nemohou daní lidé ovlivnit.

Již při vstupu na trh závisí situace jednotlivce na rozdílných faktorech (Urban, 1994):

- schopnosti, dovednosti a nadání jednotlivců nejsou stejné, příčinou může být ekonomické prostředí, ve kterém vyrůstali, nebo biologické dědictví;
- intenzita práce, která souvisí s představami o rozsahu pracovní doby a volného času;
- rozdíly v druhu profesní kariéry, které jsou způsobeny odlišností v lidském a fyzickém kapitálu (vzdělání, sociálně-ekonomická pozice rodiny);
- štěstí, náhoda, osud.

1.3.2 Utilitářský přístup

Zakladatelem utilitarismu byl právní reformátor a filozof Jeremy Bentham (1748–1832). Ten ve své knize *Principy morálky a zákonodárství* (1789) tvrdí, že cílem veškerého sociálního a politického rozhodování by mělo být dosažení co největšího štěstí pro co největší počet lidí, přitom morální hodnota jednotlivých rozhodnutí je přímo úměrná jejich užitečnosti či efektivnosti při dosahování štěstí či slasti (Buckingham, 2013). Benthamův princip štěstí pak dále rozvíjel John Stuart Mill (1806-1873), když se snažil nalézt způsob, jak princip štěstí uplatnit v reálném světě. Nejvíce se zabýval otázkou, jaký faktický vliv by mělo prosazování zásady „největší štěstí pro největší počet“ na jednotlivce.

Východiskem utilitarismu je pojem **užitku**. Užitek je dle utilitaristů měřítkem blahobytu a konečným cílem všeho jednání (soukromého i veřejného). Cílem vlády by dle jejich tvrzení měla být maximalizace součtu užiteků všech členů společnosti.

Veřejný zájem (celospolečenský blahobyt) je tedy dle principu utilitarismu definován jako suma individuálních zájmů (užitků) jednotlivců. Rovnice veřejného zájmu pak vypadá následovně:

$$W = U_1 + U_2 + \dots + U_n \quad (1)$$

kde:

W celospolečenský blahobyt

U jednotlivé individuální užítky.

Pro maximalizaci celospolečenského blahobytu (W) je podle pravidel utilitarismu potřebné přerozdělit příjmy mezi jednotlivci tak, aby každý jednatel měl stejnou mezní míru užítka z příjmu (Mikušová Meričková, 2014).

Tento přístup byl zcela přirozený pro ekonomy zabývající se problémy nerovnosti před sto lety. Poté, co sečetli blaho jednotlivců ve smyslu míry užítka přiřazeného jednotlivým osobám, dokazovali, že nepřiměřená nerovnost snižovala sumu celkového užítka, jelikož hodnota dodatečné jednotky příjmu byla nižší pro bohatého člověka. Dle Hughů Daltona (britský ekonom a poválečný ministr financí), pokud bychom přesunuli 1 libru od bohatého člověka k člověku chudšímu a ostatní podmínky se nezměnily, pak se sníží nerovnost a zvýší suma užítka pro společnost jako celek (Atkinson, 2016).

Utilitarismus je však kritizován pro své zaměření pouze na sumu jednotlivých užítků a pro nezáměr o mezilidské rozložení této sumy – princip utilitarismu předpokládá automaticky vyšší individuální užitek u jednotlivce s vyšším příjmem.

Dalším důvodem, pro který je tento přístup nevhodný pro měření a hodnocení nerovnosti, je neznalost všech okolností dosahování každého individuálního zájmu ve společnosti (Mikušová Meričková, 2014). Veřejný zájem nemůže být součtem individuálních zájmů, protože ti, kteří stanovují pravidla dosahování veřejného zájmu, nemohou znát všechny individuální zájmy, ze kterých by měl být veřejný zájem složen, a současně ne každý individuální zájem je v souladu se zájmem veřejným.

1.3.3 Rawlsiánský přístup

Rawlsiánci utilitaristický přístup pro jeho zaměření na sumu jednotlivých užítků bez zájmu o rozložení této sumy mezi členy společnosti velmi kritizují. Amartya Sen (profesor ekonomie a filozofie na Harvardské univerzitě) tvrdí, že „*Pro tuto vlastnost by měl být tento směr považován za zvláště nevhodný přístup pro měření či hodnocení nerovnosti.*“ (Atkinson, 2016, s. 30), a to proto, že „*při měření nerovností jsou používány distribuční váhy, kdy je více váhy přikládáno chudším jedincům. V těchto distribučních váhách se odrážejí sociální hodnoty s ohledem na přerozdělování a představují vnitřní princip vedoucí k zájmu o téma nerovnosti*“.

Rawlsiánství navazuje na filozofický přístup *teorie společenské smlouvy*, která předpokládá smluvní přenesení suverénních práv jedinců na stát výměnou za ochranu, kterou jim tento stát poskytuje. Myšlenku společenské smlouvy zmínili již Thomas Hobbes (kniha *Leviatan*) a John Locke (*Dvě pojednání o vládě*). Jejich myšlením byl ovlivněn Jean-Jacques Rousseau, který ve své *Společenské smlouvě* rozvinul teorii občanské společnosti řízené všemi občany podílejícími se na zákonodárství. Rousseau byl přesvědčen, že svobodná možnost občanů účastnit se zákonodárného procesu by odstranila nerovnost a nespravedlnost ve společnosti (Buckingham, 2013).

John Rawls ve své knize *Teorie spravedlnosti* (1971) vychází z předpokladu, že společenské instituce, zákony a politiky by měly být spravedlivé; vzhledem však k tomu, že názor každého člověka na spravedlnost závisí na okolnostech, v nichž se nachází (z jaké pochází rodiny – chudé či bohaté; zda je talentovaný; více či méně vzdělaný, ...), není možné objektivně určit, jak by měla spravedlivá společnost vypadat. Z toho důvodu Rawls zavádí pojem *závoj nevědosti*. Ten vychází z představy, že se všichni sejdou ještě před narozením a určí pravidla, kterými se bude jejich společnost řídit. V tomto okamžiku ještě nikdo neví, jaké postavení bude v životě mít, zda bude v horní části, ve středu či v dolním konci rozdělení, přičemž dle Rawlse bude každý nejvíce znepokojen možností, že se dostane na dolní konec důchodového rozdělení. Proto bychom měli při vytváření veřejných politik usilovat o zvýšení blahobytu těch, kteří jsou na tom v rámci společnosti nejhůře (Mankiw, 1999).

Rawlsiánský přístup tedy stanovuje vyšší společenského blahobytu na vyšší nejchudšího člena společnosti. Rawlsova funkce sociální péče zdůvodňuje potřebu spravedlivé sociální péče ve smyslu kombinování prvků utilitarismu (maximalizace společenského blahobytu) a rawlsiánství (maximalizace užítka jednotlivých členů společnosti), přičemž předpokládá, že každý bude posuzovat otázky společenského blahobytu bez ohledu na svoje postavení ve společnosti (Mikušová Meričková, 2014).

1.4 Nástroje politiky přerozdělování

Základním kritériem politiky přerozdělování je kromě kritéria sociální spravedlnosti požadavek, aby použité nástroje k přerozdělování napomáhaly k ekonomickému růstu (nikoli, aby ekonomický růst podvazovaly). Využívány jsou zejména tyto nástroje (Žák, 2006):

- soustavy veřejných rozpočtů (státní rozpočet, rozpočty místní a územní samosprávy),
- parafiskální systémy (systémy národního pojištění),
- právní úpravy některých podmínek rozdělování,
- účast státu v jednáních mezi jednotlivými sociálními partnery.

1.4.1 Soustavy veřejných rozpočtů

Nejdůležitějším nástrojem přerozdělovací politiky je **státní rozpočet**. Při používání prvků rozpočtových soustav jako nástroje přerozdělování je důležité rozlišit jejich příjmovou a výdajovou stránku.

Na *straně příjmů* se jedná o příjem z výběru daní a poplatků, přičemž nejvýznamnějšími jsou důchodová daň, daň z přidané hodnoty a spotřební daň.

Důchodové daně jsou koncipovány pro fyzické i právnické osoby. U těchto daní lze přesně specifikovat osobu (daňový subjekt), která bude daň platit, jedná se tedy o *daně přímé*. Předmětem zdanění jsou jak příjmy peněžní, tak nepeněžní dosažené i směnou.

Záporné zdanění příjmů (negativní daň) je založeno na principu státem garantovaného určitého minimálního příjmu jednotlivce. Podstata tohoto zdanění je, že do určité výše příjmu jednotlivce není daň placena a domácnostem, které ji nedosahují, je naopak příjem do této hranice dorovnáván. Z tohoto důvodu je nazývána negativní důchodovou daní.

Rovná daň předpokládá zavedení stejně vysoké procentní sazby u všech daní bez většiny daňových výjimek, osvobození a slev (Žák, 2006).

Progresivní zdanění na rozdíl od rovné daně zavádí různě vysoké procentní sazby daní v závislosti na výši příjmu, přičemž s rostoucími příjmy se procentní sazba daně zvyšuje, a tím roste i podíl zaplacené daně z příjmů.

Nepřímé daně (daň z přidané hodnoty, spotřební daně) jsou započítány již v ceně pořízeného zboží či služeb a z toho důvodu zatěžují konečnou spotřebu domácností bez ohledu na jejich příjmovou situaci.

Vyšší přerozdělovací efekt je pak patrný u přímých daní, protože dopadají na důchod (příjem) fyzických osob a právnických osob přímo, plátcem této daně je vždy předem známý (konkrétní) daňový subjekt.

Výdajová stránka veřejných rozpočtů zahrnuje transferové platby, financování veřejných statků a výdaje nezbytné na zajištění základních funkcí státu.

Transferové platby (sociální transfery) jsou jedním z nejvýznamnějších kanálů přerozdělování. Patří sem přímé peněžní transfery určené jako platby obyvatelstvu formou sociálních dávek, starobních důchodů, invalidních důchodů, podpor v nezaměstnanosti atd. Jsou jimi dorovnávány příjmy jednotlivých subjektů na hranici garantovanou zákonem.

Financování veřejných statků (např. v oblasti veřejné správy, školství, vzdělávání, zdravotnictví, dopravy, sociálních služeb) souvisí s uspokojováním tzv. pozitivních lidských práv, kdy občan má právo na určitá plnění od státu a stát je povinen tato práva zaručit. K jejich realizaci je zapotřebí nemalých finančních prostředků, čímž dochází ke zvýšeným nárokům na výdajovou stránku veřejných rozpočtů.

Zajištění základních funkcí státu, které souvisí např. s výdaji na bezpečnost, obranu státu nebo zajištění právního rámce státu.

1.4.2 Parafiskální systémy

Parafiskální (mimorozpočtové) systémy představují instituce a nástroje soustavy národního pojištění, často fungující jako quasi-pojištění, u kterých nemusí být jednoznačně porušen princip ekvivalence. Konkrétně se jedná o zabezpečení sociálních jistot v nemoci, ve stáří a v nezaměstnanosti. Systém národního pojištění bývá tvořen čtyřmi na svůj účet hospodařícími a na státním rozpočtu nezávislými povinně vytvářenými národními pojistnými fondy, jsou to: fondy důchodového pojištění, nemocenského pojištění, zdravotního pojištění a pojištění v nezaměstnanosti (Žák, 2006).

V České republice se jedná především o povinné zdravotní pojištění, které má občanům zaručit úhradu zákonné zdravotní péče.

1.4.3 Právní úpravy některých podmínek rozdělování

V této oblasti se stát nejčastěji angažuje v problematice trhu práce. Základním nástrojem regulace trhu práce a pravidel jeho fungování je soubor zákonů pracovního práva, kterými je upravena zejména zákonná délka pracovní doby a doba odpočinku, nárok na dovolenou, postup při nemoci nebo jiné překážce v práci na straně zaměstnance (např. mateřská dovolená, ošetřování člena rodiny).

1.5 Problémy spojené s přerozdělováním

Vzhledem k tomu, že ve společnosti žijí lidé, jejichž ekonomická výkonnost, schopnost produkovat statky či obstarat si statky nutné pro své živobytí je nízká, popř. nulová (např. děti, staří lidé, invalidé, nemocní), je určitá redistribuce potřebná.

Od potřebné redistribuce je však třeba oddělit typ *redistribuce nepotřebné*, kdy ten, v jehož prospěch je přerozdělováno, si je schopen zajistit zdroje a statky ke svému živobytí sám a není nutné, aby v jeho prospěch bylo redistribuováno. V případě této nepotřebné redistribuce získávají subjekty neoprávněnou výhodu. Kritérium, zda je nějaká redistribuce potřebná či nikoliv, vždy záleží na hodnotovém soudu. V praxi se daná skutečnost projevuje např. diskusemi o výši sociálních dávek, o tom, které skupiny mají být podporovány (zda např. všechny rodiny s dětmi nebo pouze rodiny s dětmi, které mají příjem pod určitou hranicí, od jakého věku mohou nezaopatřené děti pracovat, jaký stupeň invalidity je nutný k přiznání invalidního důchodu apod.) (Wawrosz, 2011).

K dalším problémům spojených s redistribucí patří dle Mikušové Meričkové (2014) zejména **hrozba demotivace**, a to jak na *straně příjemce* sociální dávky, jež mu nahrazuje příjem, který není schopen získat svým zapojením na trhu práce, tak *na straně pracujícího*, jehož příjem je zdaněn, aby stát získal prostředky např. pro výplatu sociálních dávek.

S redistribuční politikou souvisejí i **vysoké náklady na redistribuci**. Pro dosažení co nejspravedlivější redistribuce je nutné počítat i s vyššími náklady na její zajištění; je potřeba obětovat více prostředků a tím snížit efektivnost. Mezi efektivností a redistribucí existuje tedy nepřímo úměrný vztah. Proto je nutné zvážit, do jaké míry jí má být používáno a jakým neefektivnějším způsobem ji realizovat (zda např. sociálním pojištěním vs. přímými dávkami, věcnými dávkami, nebo bezplatným poskytováním veřejných služeb vs. finančními dávkami) (Mikušová Meričková, 2014).

Dalším významným problémem spojeným s redistribucí je **vytvoření psychologie závislosti na sociálních dávkách**. Nízkopříjmové domácnosti si zvyknou na sociální dávky, které jim pomáhají zvyšovat životní úroveň. Tím ztrácejí motivaci snažit se zlepšit svou situaci samy, ať již aktivním hledáním práce či vzděláváním se. Samotný systém sociálních dávek pak může být i příčinou zahálky sociálně slabších vrstev obyvatelstva, které si z této situace vytvoří životní styl.

Přerozdělovací politika také mění pobídky v ekonomickém systému, souvisí to zejména s **mírou redistribuce** v dané ekonomice. Krebs (2015) uvádí, že příliš **vysoká** míra redistribuce oslabuje ochotu obyvatel k práci a podnikání. Pro některé jedince může být výhodnější spoléhat na sociální dávky nežli na vlastní aktivity. Osobám samostatně výdělečně činným může vysoké zdanění přinášet útlum ekonomických aktivit a potlačení jejich ekonomické motivace. Naopak příliš **nízká** míra přerozdělování může oslabit stabilitu a rozvojové možnosti společnosti. Důsledkem může být např. nedostatečný rozvoj vzdělávacího systému, nadměrný výskyt chudoby, sociální neklid, snížení poptávky po spotřebním zboží atd.

2 VYMEZENÍ A CHARAKTERISTIKA RELEVANTNÍCH UKAZATELŮ

Základním východiskem jakýchkoliv úvah o rovné či nerovné distribuci je schopnost měřit, tj. pomocí relevantních ukazatelů kvantifikovaně vyjádřit rozdělení důchodů ve společnosti. Statistickou jednotkou i jednotkou výběru je domácnost, tzn. soubor společně žijících a hospodařících osob. Celkový příjem domácnosti je pak přepočítán na jednotlivé členy domácnosti. Jednou z možností je prostý přepočet příjmu na osobu, tzn. sečíst příjmy jednotlivých členů domácnosti a vydělit počtem osob. Vzhledem k tomu, že v rámci vícečlenné domácnosti dochází k úsporám z rozsahu, kdy se více členů domácnosti dělí o společné náklady, je v současné době od tohoto prostého přepočtu upouštěno, pro srovnání příjmů byly vytvořeny tzv. spotřební jednotky, kdy je při přepočtu na tyto jednotky každé osobě v domácnosti přiřazena odlišná váha (více v kap. 2.4 Index chudoby).

Pro zjištění míry disproporcí v rozdělení důchodů ve společnosti lze využít níže uvedených ukazatelů. Zjištěné hodnoty pak umožňují utvářet si názor na distribuci důchodů v dané společnosti a případně na potřebu jejich redistribuce (Jurečka, 2013).

2.1 Kvantilové hodnoty

Kvantilovými hodnotami je rozdělována sledovaná populace na stejně velké skupiny, například na níže uvedené decily (10 skupin). V rámci každé skupiny lze poté propočítat **průměrný** příjem nebo součet příjmů a výsledné hodnoty srovnávat mezi skupinami nebo s celkovou sledovanou populací.

Decilový poměr 10:1 znamená podíl součtu příjmů horní a dolní desetiny sledované skupiny a ukazuje, kolikrát jsou příjmy horního decilu vyšší než příjmy nejnižšího decilu. Decilový podíl **D9/D1** pak udává poměr dolní hranice horního decilu a horní hranice dolního decilu (Večerník, 2017).

Kvantilové hodnoty lze vymezit libovolně, mezi často používané patří též kvartily (rozdělení na čtyři skupiny) nebo kvintily (na pět skupin). Rozdělení na kvintily je udáváno jako poměr **S80/S20**, známé jako **koeficient nerovnosti příjmů**, vyjadřující, kolikrát více má k dispozici pětina nejbohatších oproti pětině nejchudších osob.

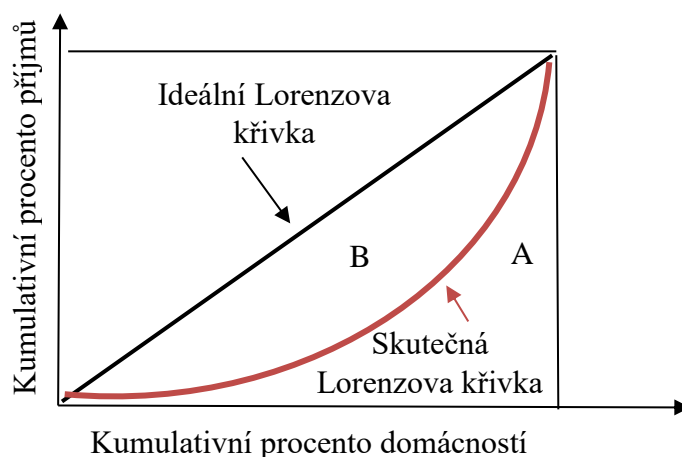
Nejčastěji používaným kvantilem je pak **medián**, který rozděluje vzestupně uspořádanou řadu zjištěných hodnot na dvě stejně početné části. Odděluje tak polovinu hodnot menších od poloviny hodnot větších.

2.2 Lorenzova křivka

Lorenzova křivka (anglicky Lorenz Curve) graficky znázorňuje skutečné rozdělení důchodů domácností v konkrétní společnosti. Grafické znázornění vznikne tak, že se seřadí jednotlivci podle aktuální výše disponibilního důchodu, sečtou se důchody 1 % nejchudší populace, 2 % nejchudší populace atd. Poté se vypočítá, kolik procent důchodu náleželo 1 % nejchudších, 2 % nejchudších atd. (Mikušová Meričková, 2014). Lorenzova křivka tedy přiřazuje poměrně rozděleným skupinám obyvatelstva poměrná rozdělení důchodů.

Přitom **disponibilní příjem domácnosti** je zpravidla vymezen jako čistý příjem zahrnující příjmy ze zaměstnání (závislé činnosti), příjmy z podnikání a jiné samostatně výdělečné činnosti, příjmy z druhého zaměstnání a vedlejších činností. Dále jsou to příjmy ze sociálního pojištění a sociální dávky, příjmy z pronájmu a z finančních aktiv, přijaté a vyplacené výživné a finanční podpory pro domácnost. Tento příjem domácnosti je následně přiřazen jednotlivci po přepočtu podle tzv. stupnice spotřebních jednotek, aby bylo dosaženo lepší srovnatelnosti příjmové úrovně různě složených domácností. Nedělí se pouze počtem osob, ale zohledňují se v něm také úspory z rozsahu domácností (Brázdilová, 2015).

Na níže uvedeném obrázku je zobrazena Lorenzova křivka, přitom kumulativní procento domácností se zpravidla zobrazuje na ose x a kumulativní procento příjmů na ose y .

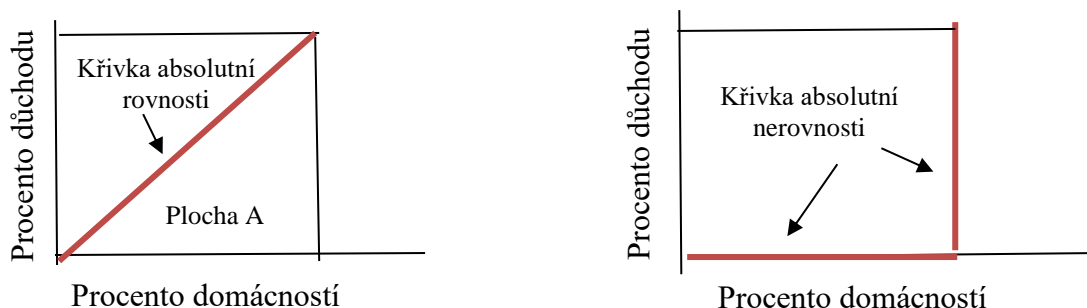

Obrázek 1: Lorenzova křivka

Zdroj: Jurečka (2013)

Absolutní rovnost příjmů představuje situaci, kdy všechny domácnosti dostávají stejný důchod. Je zachycena *teoretickou Lorenzovou křivkou*, na obrázku je označena jako ideální Lorenzova křivka, a odpovídá jí diagonála pod úhlem 45° (tzn., že např. 25 % domácností získá 25 % důchodů).

Absolutní nerovnost je naopak stav, kdy jedna domácnost dostává veškerý důchod a ostatní domácnosti nedostanou nic. Graf znázorňující toto rozdělení by byl graf podle $y = 0$ pro všechna $x < 100 \%$ a $y = 100 \%$ když $x = 100 \%$. Křivky absolutní rovnosti a absolutní nerovnosti jsou znázorněny na obrázku níže.

Obrázek 2: Křivka absolutní rovnosti a křivka absolutní nerovnosti

Zdroj: Mikušová Meričková, (2014); vlastní zpracování

V reálném světě však absolutní rovnosti a absolutní nerovnosti nelze dosáhnout, skutečné rozdělení důchodů je někde mezi těmito dvěma extrémy. **Skutečnou nerovnost** zachycuje *skutečná Lorenzova křivka*, která vychází ze statistik a je jí vyjádřen vztah mezi absolutní rovností, absolutní nerovností a skutečnou nerovností v rozdělení příjmů. Přitom, čím je skutečná Lorenzova křivka vzdálenější od křivky absolutní rovnosti, tím je nerovnoměrnost vyšší (Mikušová Meričková, 2014).

Lorenzovy křivky je možné využít při analyzování redistribučních dopadů státních zásahů (např. zavedení daní, zvýšení odvodů na sociální zabezpečení apod.).

2.3 Giniho koeficient

Giniho koeficient, zvaný též Giniho index, představuje číselné vyjádření odklonu skutečné Lorenzovy křivky od křivky absolutní rovnosti a lze ho vyjádřit jako poměr plochy mezi Lorenzovou křivkou a linií absolutní rovnosti (plocha B) a celkovou plochou pod linií rovnosti (A+B) (viz Obrázek 1).

Giniho koeficient lze vyjádřit následující rovnicí (Jurečka, 2013):

$$GC = \frac{B}{(A + B)} \quad (2)$$

Giniho koeficient může nabývat hodnot v intervalu $\langle 0,1 \rangle$, přitom čím je hodnota blíže k 0, tím se rozdělení důchodu domácností blíží absolutně rovnostářskému (hodnota 0 znamená absolutní

rovnost redistribuce důchodů). Hodnota 1 naopak znamená absolutní nerovnost v distribuci důchodů, kde jen jeden člen společnosti získá veškerý důchod.

2.4 Index chudoby

Index chudoby udává podíl domácností žijících pod hranicí životního minima na celkovém počtu domácností.

Výpočet hranice chudoby se opírá o tzv. **poměrný (ekvivalizovaný) příjem**, který vychází z celkového čistého peněžního příjmu domácnosti. *Čistým peněžním příjmem domácnosti* se pak rozumí mzdy a platy poskytované zaměstnavatelem, dále příjmy osob samostatně výdělečně činných, příjmy z úspor (úroky na bankovních účtech či z dluhopisů, dividend z akcií nebo nájemného z pronajímané nemovitosti), dále je třeba přičíst transferové platby jak od státu, tak soukromých subjektů. Výsledkem je hrubý domácí důchod domácnosti. Po odečtení daně z příjmů a ostatních přímých daní (např. platby sociálního pojištění) je výsledkem čistý (disponibilní) důchod domácností (Atkinson, 2016).

Poměrný příjem se pak vypočítá jako podíl celkového čistého peněžního příjmu domácnosti a součtu jejích spotřebních (ekvivalentních) jednotek. Jsou jím zohledněny rozdíly ve velikosti a složení domácnosti (je-li v domácnosti k dispozici jeden příjem, znamená méně, pokud má zajistit rodinu se dvěma dětmi, než když slouží pouze k potřebám jedné osoby). V praxi není nutné přepočítávat rozpočet různě velkých rodin podle počtu jejích členů, protože jsou u nich uplatněny úspory z rozsahu (ne všechny výdaje je potřeba navýšit podle počtu osob, existují úspory na nákladech na předměty a služby, které slouží většímu počtu členů domácnosti, např. domácí spotřebiče). Jednou z jednodušších metod je dle Atkinsona (2016) použití druhé odmocniny velikosti domácnosti (např. příjem čtyřčlenné domácnosti se dělí dvěma; tj. druhou odmocninou ze čtyř). Statistiky používají pro účely výpočtu míry chudoby tzv. upravenou stupnici OECD, která přiřazuje hodnotu 1 prvnímu dospělému, hodnotu 0,5 každému dalšímu dospělému a 0,3 každému dítěti (do věku 13 let včetně).

Vypočtený poměrný příjem domácnosti je pak přiřazen všem jejím členům. Ze souboru všech osob seřazených vzestupně podle poměrného příjmu se určí medián (hodnota, která rozděluje soubor osob na dvě poloviny), z toho se poté vypočítá hranice chudoby. Nejčastější používanou (definovanou) hranicí chudoby je **60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu** (Šustová, 2012). Je doporučeno sledovat rovněž hranice na úrovni 50 % a 70 % mediánu.

2.5 Další ukazatele měření nerovnosti

K dalším ukazatelům, pomocí kterých lze posuzovat disparity v rozdělení příjmů ve společnosti, patří:

Robin Hood index

Robin Hood index (též ozn. jako Hoover index) vychází z modelu Lorenzovy křivky a souvisí s Giniho koeficientem. Na rozdíl od Giniho koeficientu, který poměřuje skutečnou Lorenzovu křivku s křivkou absolutní rovnosti, se Robin Hood index snaží najít a kvantifikovat největší rozdíl mezi ideálním a skutečným rozdělením důchodů ve společnosti. V grafickém pojetí **měří nejdlejší absolutní vzdálenost** mezi skutečnou Lorenzovou křivkou a křivkou absolutní rovnosti.

Robin Hood index je často využíván v socio-ekonomických studiích. Lze jej interpretovat jako cenu za nerovnost; říká totiž, **jak velkou část důchodu by bylo třeba redistribuovat od bohatých k chudým pro dosažení absolutní rovnosti ve společnosti** (Robin Hood Index, 2018).

Atkinsonův index

Atkinsonův index byl vytvořen ekonomem Anthony B. Atkinsonem. Ten kritizoval neschopnost Giniho koeficientu určit různým částem příjmového spektra různé váhy, z toho důvodu vytvořil index, kterému je umožněno předpokládat **různou citlivost na nerovnosti v různých částech rozdělení příjmů**. Atkinsonův index obsahuje parametr citlivosti epsilon (ϵ), který umožňuje rozhodnout, ve které části příjmové distribuce budou změny nejcitlivější. Parametr ϵ může nabývat hodnot v intervalu $\langle 0; \infty \rangle$, přitom nulová hodnota parametru ϵ nebere v úvahu příjmovou redistribuci (vyjadřuje nezájem společnosti o rovné rozdělení příjmů); opačný extrém pak předpokládá nekonečný užitek získaný plnou redistribucí (je tedy zaměřen na příjmovou pozici nejchudších skupin). Tzn., pokud hodnota ϵ roste, index se stává citlivějším na změny vyskytující se v nižších příjmových skupinách; v případě, že citlivost k nerovnosti klesá (hodnota ϵ se blíží k 0), index se naopak stává citlivějším ke změnám v horním konci rozdělení příjmů. Atkinsonův index může nabývat hodnot od 0 do 1, přitom hodnota 0 znamená absolutní rovnost (Veselovská, 2015).

3 ÚLOHA SOCIÁLNÍ POLITIKY PŘI ŘEŠENÍ NEROVNOSTÍ

Sociální politiku lze v širším pojetí chápat jako konkrétní jednání státu, ale i ostatních subjektů, kterým je ovlivňována sociální sféra společnosti; je tedy vnímána jako aktivita vážící se bezprostředně k **životním podmínkám lidí**. V užším pojetí je cílem sociální politiky především reakce na sociální rizika, resp. na jejich možné negativní důsledky (např. ve stáří, nemoci, invaliditě) a vytěsnění sociálních tvrdostí, které doprovázejí fungování tržního mechanismu (jako jsou např. nezaměstnanost nebo chudoba).

Podle přístupu, který je zvolen k řešení problémů, lze sociální politiku rozlišit na (Duková, 2013):

- **aktivní (perspektivní) sociální politiku státu**, která se snaží předcházet vzniku sociálních problémů přijímáním preventivních opatření; působí tzv. „ex ante“ (tj. před tím, než skutečnost nastane) a reaguje kurativně (léčebně, předcházením sociálních problémů);
- **pasivní (retrospektivní) sociální politiku státu**, která zmírňuje důsledky již vzniklých sociálních problémů; je tedy reakcí „ex post“ (dodatečnou) a paliativní (napravuje vzniklé sociální problémy).

Sociální politika velmi úzce souvisí s tím, jak je nastavena hospodářská politika státu. Každé hospodářsko-politické opatření má své sociální dopady a naopak. Proto je pro účinnost sociální politiky nezbytná vysoká výkonnost ekonomiky (tedy i účinná hospodářská politika státu).

Hospodářská a sociální politika se navzájem velmi ovlivňují, ze **strany hospodářské politiky** soustavou daní a úrokových sazeb, příjmovou politikou, soustavou daňových úlev, strukturální politikou, mírou inflace. **Sociální politika** pak zpětně ovlivňuje hospodářskou politiku úrovní lidského kapitálu (kvalitou i kvantitou pracovní síly), podmínkami zaměstnávání pracovníků, stanovením odvodů z mezd a platů pro účely sociálního a zdravotního pojištění, stanovením podmínek pro přiznávání sociálních dávek, záchranou sociální sítí či dávkami sociálního zabezpečení (Žák, 2006).

3.1 Role státu v sociální politice

V soudobých vyspělých společnostech je klíčovou otázkou sociální politiky, do jaké míry a jakým způsobem se v ní mají státy angažovat. Dle Krebse (2015) hraje významnou roli také skutečnost, jak jsou v dané společnosti vnímána lidská práva, ta pak v každé zemi předurčuje rozsah redistribucí na sociální účely, a tedy i konkrétní podobu role státu v sociální politice.

Stát je hlavním subjektem sociální politiky, který určuje pojetí, obsah, cíle a úkoly sociální politiky v daném čase a na daném území. Vyplývá to z faktu, že sociálněpolitická opatření státu jsou zákonodárnými akty, které mají všeobecný dosah (je tedy tím, kdo určuje „pravidla hry“ v sociální politice). Kromě státu existuje řada dalších subjektů, které pečují o sociální politiku na především nižších úrovních a v jednotlivých územních celcích státu (zaměstnavatelé a jejich odborové orgány, občanské iniciativy, církve, charitativní instituce, nadace). Role státu je však v sociální politice všeobecně považována za **nezastupitelnou**.

Stát plní v sociální politice dvě zásadní úlohy:

- Vymezuje právní rámec sociální politiky, určuje pravidla chování státu i ostatních sociálních subjektů včetně kontroly jejich dodržování (konceptor sociální politiky).
- Poskytuje konkrétní dávky, podpory, pomoci apod. (přímý vykonavatel, realizátor sociálněpolitických opatření).

Zatímco v první úloze je stát nezastupitelný, v roli přímého vykonavatele sociální politiky může být nahrazen výše uvedenými nestátními subjekty (Krebs, 2015).

3.2 Welfare state

Welfare state (stát blahobytu) je chápán jako stát se silným veřejným sektorem a s výraznými intervencemi vlády do sociální oblasti. Často je označován jako **sociální stát**, jehož hlavní myšlenkou je **přerozdělování**, tj. cestou veřejné politiky znovu rozdělit to, co již bylo prvotně rozděleno trhem.

Počátky koncepce welfare state se zrodily již v letech 1880-1881 ve sjednoceném Německu, kdy kancléř Otto von Bismarck zavedl systém povinného pojištění zaměstnanců proti nemoci a úrazům, včetně systému důchodového pojištění pro staré a práce neschopné (Slaný, 2003).

Koncepce státu blahobytu byla postupně kopírována a rozšiřována v dalších zemích, ve Velké Británii byl v roce 1908 (ještě před přijetím sociálních zákonů ve 30. letech dvacátého století) přijat zákon o důchodech a v roce 1911 zákon o národním pojištění. Po první světové válce pak došlo k odklonu sociální péče od tradičních soukromých institucí (jako jsou charity, církve, rodiny) a přenosu odpovědnosti na stát.

Se státem blahobytu je nejčastěji spojován tzv. **skandinávský model**, který odráží realitu sociální politiky v severských zemích po druhé světové válce. Skandinávský model (nejtypičtějším reprezentantem je Švédsko) klade důraz na vysoké zdanění obyvatel, aby následně mohly být z těchto daní financovány sociální služby uskutečňované státem. V těchto

zemích není v extrémních případech příliš velký rozdíl v příjmech pracujících a nepracujících občanů.

Principy státu blahobytu dle Slaného (2003) jsou:

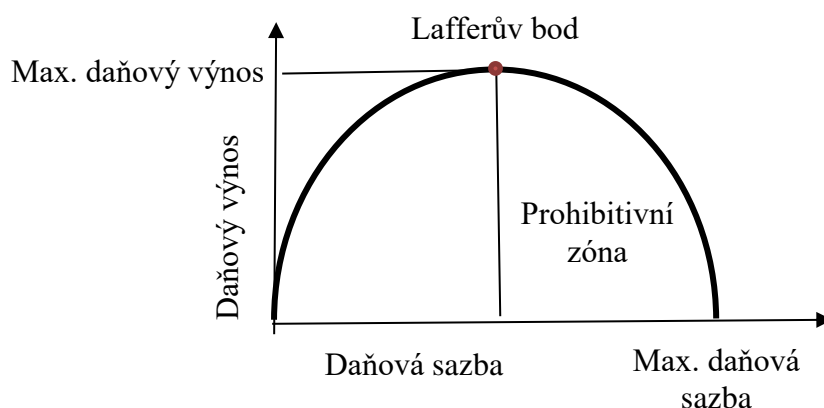
- zajištění plné zaměstnanosti (pomocí rekvalifikací, podpor nebo aktivní politiky na trhu práce),
- sociální rovnost (solidární mzdovou politikou),
- veřejné služby (zdravotní a sociální služby poskytované veřejným sektorem),
- sociální jistoty,
- vysoký stupeň přerozdělování.

Koncepce sociálního státu tedy dle Arnoldové (2004) předpokládá v podmínkách tržního hospodářství komplexní sociální program materiálního zajištění všech skupin obyvatelstva (včetně řešení nemocnosti, nevzdělanosti a dalších problémů spojených s existencí chudoby) a přebudování a sjednocení systému sociálního pojištění, které by bylo založeno na spolupráci jednotlivce a státu.

Myšlenka welfare state je, tím, že stát na sebe ve značné míře přebírá sociální zajištění obyvatelstva, zabezpečuje značný rozsah sociálních potřeb (zdravotnictví, vzdělávání aj.), snaží se omezit nerovnosti, snížit chudobu a nezaměstnanost, pro obrovskou část veřejnosti velice přitažlivá. Realizace těchto záměrů je však velice nákladná, zdroje na financování welfare state stát získává především prostřednictvím přerozdělování. *Negativní dopady* financování sociální politiky státu se projevují zejména ve *vysokých daňových sazbách*, kterými jsou daňoví poplatníci zatíženi.

Vysoká daňová zátěž tak ovlivňuje nejenom konečnou výši příjmů a míru nerovností ve společnosti, ale i ekonomickou motivaci lidí, která je vysokými daňovými sazbami spíše demotivována.

Úspěšné fungování státu v sociální politice je tedy závislé na **míře přerozdělování**. Ve společnosti, která bohatne, se může a také zpravidla rozšiřuje okruh sociálních potřeb, které daná společnost zajišťuje. Společnosti se investice do sociální oblasti vyplácejí, ale pouze do *určitého momentu*. Podstatu škodlivosti vysokého daňového zatížení na ekonomický růst vystihuje **Lafferova křivka** (Obrázek 3). Dokazuje, že se zvýšením daňových sazeb rostou státu daňové příjmy, ale pouze do určité míry, v grafu ozn. *Lafferovým bodem*. Zvýšením daňových sazeb za tuto mez dochází k demotivaci ekonomických subjektů, ekonomická aktivita se nevyplácí a tím výnos z daní klesá (Krebs, 2015).

Obrázek 3: Lafferova křivka

Zdroj: Hamerníková (2010)

3.3 Chudoba

Důsledkem nerovného přístupu k rozdělovanému bohatství společnosti, k jejím materiálním zdrojům, kdy životní podmínky a uspokojení základních potřeb nejsou v potřebné míře zabezpečeny dostatečnými zdroji a kdy tyto příjmy nelze z nějakých objektivních příčin zvýšit a kdy ani občan nedisponuje majetkem, který by byl společností uznán jako minimální, je chudoba (Krebs, 2015).

Žít v chudobě znamená především být **materiálně deprimován**, což je spojováno s hmotnou nouzí a odloučením jedinců či sociálních skupin od materiálních zdrojů. V zásadě lze rozlišit dva koncepty chudoby:

1. Subjektivní koncept chudoby

Tento koncept souvisí s tím, zda se lidé cítí být chudými či nikoli. Je založen na subjektivním hodnocení vlastní životní situace jedincem. Většinou závisí na porovnání toho, co jedinec skutečně má s tím, co chce mít; co si myslí, že si zaslouží mít; co si myslí, že skutečně potřebuje mít nebo s tím, co mají druzí. Neslouží ke stanovení oficiálních hranic chudoby, ale je významný pro poznávání problémů chudoby a může být vodítkem pro přijímání takových sociálněpolitických opatření, která mohou výskyt chudoby tlumit (Krebs, 2015).

2. Objektivní koncept chudoby

Tento koncept vychází z analýz sociálně ekonomických informací o souborech domácností. Hranice chudoby je stanovena určitou autoritou (většinou státem) a umožňuje v příjmové distribuci obyvatelstva oddělit chudé od nechudých. Je založen na objektivních aspektech

situace chudých lidí, oproti subjektivnímu konceptu je nezávislý na mínění těch, kteří jsou za chudé považováni.

Absolutní chudoba

Absolutní chudobou lze popsat stav, kdy jedinec nemá dostatečné prostředky k zajištění základních životních potřeb (strava, odívání, bydlení, vytápění) do té míry, že je ohrožena sama jeho existence.

Relativní chudoba

Je založena na rozložení příjmů domácností. Obvykle je určena vzdáleností od průměrného životního standardu ve společnosti. Nastává v okamžiku, kdy lidé nedosáhnou na určitý stupeň minimální životní úrovně stanovené vládou, tzn. že uspokojují své základní životní potřeby, které jsou v dané společnosti běžné, ale současně se cítí být deprivováni tím, že je nejsou schopni zabezpečit v takové míře, jaká je ve společnosti, ve které žijí, obvyklá. Chudoba je dle tohoto konceptu vázána na průměrný dosažený životní standard v dané době a společnosti (Krebs, 2015).

3.3.1 Možné způsoby řešení chudoby

Chudobu je možné řešit řadou sociálněpolitických opatření. K řešení již existující chudoby patří zejména opatření dvojího druhu: záporné zdanění příjmů (též negativní daň; viz kapitola 1.4.1) a stanovení minimálních příjmových veličin.

Přitom minimální příjmové veličiny nebyly primárně vytvořeny k řešení chudoby, ale k zajištění minimálního garantovaného příjmu občana. Jedná se o minimální mzdu, životní minimum a existenční minimum.

Minimální mzda

Smyslem minimální mzdy prvořadě není řešení chudoby, ale zvýšení příjmů nejhůře placených zaměstnanců. Slouží jako ochrana před enormně nízkými mzdami ze strany zaměstnavatele. Je definována jako nejnižší přípustná výše odměny za práci v pracovněprávním vztahu. Při stanovování její výše se přihlíží k tomu, aby kryla výdaje na uspokojení základních společensky uznaných minimálních životních potřeb zaměstnance.

Životní minimum

Představuje společensky uznanou minimální hranici peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Vymezuje hranice chudoby a je kritériem pro poskytování dávek hmotné nouze.

Existenční minimum

Slouží jako minimální hranice peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující pouze přežití. Je primárně určeno osobám, které se nacházejí ve stavu hmotné nouze, ale účelově se nesnaží hledat pracovní místo nebo o něho přišli vlastním zaviněním anebo např. dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek stanovené měsíční splátky. Nelze ho použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let (Duková, 2013).

Dávky životního a existenčního minima jsou financovány z daní daňových poplatníků (formou přerozdělování), je proto nezbytně nutné přijmout taková opatření ze strany státu, která by zamezila jejich zneužívání.

3.3.2 Ukazatele chudoby

Vzhledem k tomu, že samotné příjmy domácností nemusí být vždy spolehlivým indikátorem chudoby (pro mnoho domácností je rozhodující, co si mohou za své příjmy dovolit), sledují statistici také materiální podmínky domácností. Celkovou životní úroveň domácností lze tedy hodnotit pomocí *souhrnného indikátoru ohrožení příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením*, který je tvořen třemi níže uvedenými indikátory.

Míra materiální deprivace

Pojem deprivace vyjadřuje pocit nedostatečného uspokojení potřeb domácnosti a jejích členů. V Evropské unii (EU) se měří pomocí míry materiální deprivace, která vychází z údajů z výběrového šetření EU-SILC (European Union – Statistics on Income and Living Conditions), a spolu s mírou ohrožení příjmovou chudobou a podílem osob žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou tvoří souhrnný indikátor ohrožení příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením. Český statistický úřad (ČSÚ) provádí toto výběrové šetření pod názvem Životní podmínky (Šustová, 2015).

Ukazatel materiální deprivace je definován jako podíl osob, které postrádají 3, resp. 4 a více položek z vybraných 9 materiálních indikátorů zahrnujících ekonomické napětí a zboží dlouhodobé spotřeby. K položkám materiální deprivace patří:

Zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 10 200 Kč (částka pro rok 2017), týdenní dovolená pro všechny členy domácnosti, jíst maso každý druhý den, používat osobní automobil, platit včas různé pravidelné platby a splátky spojené s bydlením, dostatečně vytápět byt, vlastnit barevný televizor, mít pračku, mít telefon.

Míra ohrožení příjmovou chudobou

Udává podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než hranice chudoby, která je stanovena jako 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu.

Míra pracovní intenzity

Vyjadřuje (dle Krebse, 2015), jaký podíl osob ve věku 0-59 let z celkového počtu obyvatel ve stejné věkové skupině žije v domácnostech bez zaměstnané osoby nebo s velmi nízkou pracovní intenzitou (tj. s využitím méně než 20 % pracovního potenciálu).

3.4 Nastavení sociální a přerozdělovací politiky v České republice

Přerozdělovací procesy v České republice (dále též „ČR“) jsou prováděny pomocí daňového systému, transferových plateb, sociálního a zdravotního pojištění včetně pojištění v nezaměstnanosti (Jurečka, 2013).

Daně ovlivňují rozdělení důchodu ve společnosti prostřednictvím svého dopadu na disponibilní důchod obyvatel, tzn., že zdanění důchodů mění proporce v rozdělení důchodů a bohatství domácností (Jurečka, 2013). Nejvyšší přerozdělovací efekt je pak patrný u přímých daní, zejména u daně z příjmů fyzických osob.

Dle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o daních z příjmů“) činí sazba daně z příjmů fyzických osob **15 % ze základu daně** zaokrouhleného na celá sta Kč dolů. V případě, že příjmy poplatníka ze závislé činnosti (§ 6) a samostatné činnosti (§ 7) překročí v daném zdaňovacím období 48násobek průměrné mzdy (pro rok 2018 je dle nařízení vlády č. 343/2017 Sb. stanoven v částce 1 438 992 Kč), zvýší se vypočtená daň o **solidární zvýšení daně**, které činí **7 %** z kladného rozdílu mezi součtem dílčích základů z § 6 a § 7 daného zákona a 48násobkem průměrné mzdy. To poukazuje na progresivitu zdanění příjmů; poplatníci s vyššími příjmy odvedou státu vyšší částku na dani, tím dochází k redistribuci důchodů od bohatších domácností k chudším.

Dále se dle § 35ba zákona o daních z příjmů snižuje poplatníkům vypočtená daň za zdaňovací období o základní slevu na poplatníka ve výši **24 840 Kč**, tzn., že poplatníkům se základem daně (sniženým o položky odčitatelné od základu daně) cca do výše 165 000 Kč za rok je vyměřena daň ve výši 0 Kč.

Poplatník dále může uplatnit ve zdaňovacím období slevu na dani na vyživovanou manželku/manžela ve výši **24 840 Kč** (pokud nemá vlastní příjem přesahující za zdaňovací období 68 000 Kč; je-li manželovi přiznán nárok na průkaz ZTP/P, zvyšuje se částka 24 840 Kč na dvojnásobek) a daňové zvýhodnění na vyživované dítě ve výši **15 204 Kč** ročně na jedno dítě, **19 404 Kč** ročně na druhé dítě a **24 204 Kč** ročně na třetí a každé další dítě (částky pro rok 2018); jedná-li se o dítě, kterému je přiznán nárok na průkaz ZTP/P, zvyšuje se částka daňového zvýhodnění na dvojnásobek. Přitom daňové zvýhodnění může poplatník uplatnit formou slevy na dani; je-li nárok na daňové zvýhodnění vyšší než vypočtená daňová povinnost, je poplatníkovi vyplaceno formou daňového bonusu.

K dalším slevám na dani, které může poplatník uplatnit, patří sleva na invaliditu (základní sleva na invaliditu prvního a druhého stupně ve výši 2 520 Kč/rok, rozšířená sleva na invaliditu třetího stupně 5 040 Kč/rok), na držitele průkazu ZTP/P (16 140 Kč/rok), na studenta 4 020 Kč/rok) či za umístění dítěte (výdaje vynaložené za umístění vyživovaného dítěte v předškolním zařízení až do výše minimální mzdy, tj. 12 200 Kč pro rok 2018). Z výše uvedeného je tedy patrné, že nízkopříjmové domácnosti neodvádí státu daně, naopak, v případě, že vyživují nezaopatřené děti, nárokují od státu daňové zvýhodnění formou daňového bonusu.

Sociální pojištění je upraveno zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o pojistném na sociální zabezpečení“). Dle tohoto zákona činí sazby pojistného, které je poplatníky placeno do státního rozpočtu:

pro zaměstnavatele: 25 % z vyměřovacího základu (tím je částka odpovídající úhrnu vyměřovacích základů jeho zaměstnanců); z toho 2,3 % činí nemocenské pojištění, 21,5 % důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti;

pro zaměstnance: 6,5 % na důchodové pojištění z vyměřovacího základu, kterým je úhrn příjmů zúčtovaných zaměstnavatelem v souvislosti s výkonem zaměstnání (hrubé příjmy);

pro osoby samostatně výdělečně činné: 29,2 % z vyměřovacího základu; z toho 28 % na důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti; vyměřovacím základem je pak 50 % příjmů ze samostatné činnosti po odečtu výdajů vynaložených na jejich dosažení, zajištění a udržení (základ daně). Je-li vyměřovací základ nižší než minimální vyměřovací základ, je pojistné počítáno z minimálního vyměřovacího základu.

Maximálním vyměřovacím základem pro placení pojistného je pak dle zákona o pojistném na sociální zabezpečení čtyřicetiosminásobek průměrné mzdy za kalendářní rok.

Zdravotní pojištění upravuje zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o pojistném na veřejné zdravotní pojištění“). Výše pojistného dle § 2 tohoto zákona činí **13,5 %** z vyměřovacího základu, přitom vyměřovacím základem osoby samostatně výdělečně činné je 50 % příjmů ze samostatné činnosti po odečtení výdajů vynaložených na jejich dosažení, zajištění a udržení. Za zaměstnance odvádí část pojistného zaměstnavatel ze svých prostředků (9 %), současně hradí i část pojistného, které je povinen hradit zaměstnanec srážkou z jeho mzdy či platu (4,5 %).

Transferové platby jsou peněžní příjmy domácností, za které plátce (stát) nepožaduje protislužbu. Mezi nejvýznamnější patří starobní a invalidní penze, podpory v nezaměstnanosti, přídavky na děti, rodičovský příspěvek, vdovské a sirotčí důchody, příspěvky na bydlení, porodné, pohřebné či peněžitá pomoc v mateřství (Jurečka, 2013).

Řada sociálních dávek se pak odvozuje od **stanovených minimálních příjmových veličin**, jsou jimi:

minimální mzda, jejíž výše je v ČR dle nařízení vlády č. 273/2018 Sb., kterým došlo ke změně nařízení č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, od 1. ledna 2019, stanovena v základní sazbě 13.350,- Kč za měsíc (79,80 Kč za hodinu);

životní minimum: v ČR se částka životního minima počítá jako suma všech částek životního minima jednotlivých členů domácnosti, přičemž dle údajů zveřejněných na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí, MPSV (Životní a existenční minimum, 2018b) činí částky životního minima v Kč za měsíc:

pro jednotlivce	3 410 Kč
pro první osobu v domácnosti	3 140 Kč
pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	2 830 Kč
pro nezaopatřené dítě ve věku:	
do 6 let	1 740 Kč
6 až 15 let	2 140 Kč
15 až 26 let (nezaopatřené)	2 450 Kč;

existenční minimum, jehož výše je v ČR dle MPSV (Životní a existenční minimum, 2018b) stanovena ve výši 2 200 Kč za měsíc.

3.5 Vyplacené sociální transfery v České republice v roce 2017

V České republice dosáhla v roce 2017 dle údajů MPSV (Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2017 a predikce na další období, 2018a) míra zatížení hrubého domácího produktu (HDP) sociálními transfery 10,1 % (relace objemu sociálních příjmů k objemu HDP v běžných cenách). Celkový objem sociálních příjmů dosáhl částky **509,2 mld. Kč** a ve struktuře celkových příjmů domácností dosáhl 16,1 %.

Struktura rozložení celkových sociálních příjmů českých domácností v roce 2017:

Na **dávky důchodového pojištění** bylo poskytnuto **401,4 mld. Kč**, na celkové úrovni sociálních příjmů se podílely 78,8 %. Největší položku tvořily výdaje na *starobní důchody* – 331,2 mld. Kč, na *invalidní důchody* bylo vydáno 43,2 mld. Kč a *pozůstalostní důchody* tvořily částku 26,5 mld. Kč. Průměrná výše starobního důchodu byla 11 826 Kč.

Na **dávkách státní sociální podpory a péčovské péče** bylo vyplaceno **37,3 mld. Kč** (podíl na celkových sociálních příjmech 7,3 %). Na rozhodující dávku tohoto systému – *rodičovský příspěvek* – bylo vydáno 23,0 mld. Kč. Na *příspěvek na bydlení* bylo vynaloženo 8,6 mld. Kč, výdaj formou *přídavku na dítě* tvořil částku 2,5 mld. Kč a *porodné* bylo vyčerpáno v částce 218,2 mil. Kč. Na *dávky péčovské péče* bylo poskytnuto 3,0 mld. Kč.

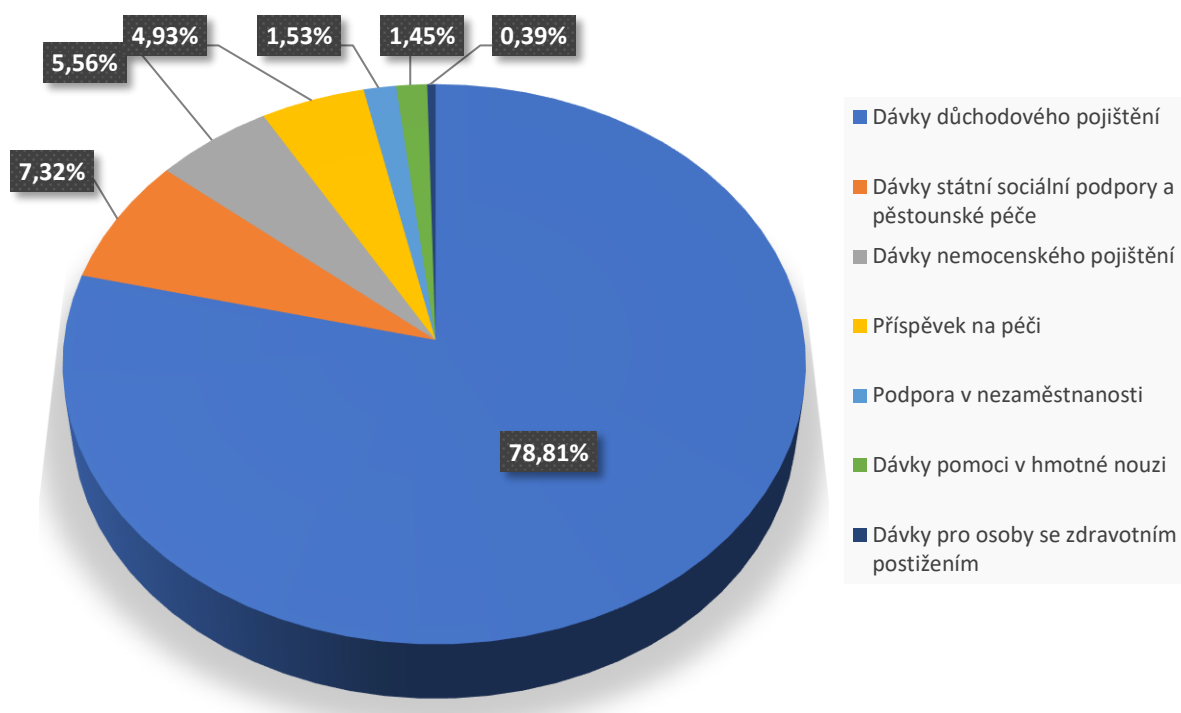
Další významnou položku sociálních příjmů domácností tvořily **dávky nemocenského pojištění** s výdajem **28,3 mld. Kč**. Rozhodující dávkou bylo *nemocenské* s výdajem 18,3 mld. Kč, *peněžitá pomoc v mateřství* tvořila částku 8,6 mld. Kč a *ošetřovné* částku 1,4 mld. Kč.

Příspěvek na péči s čerpáním **25,1 mld. Kč** tvoří další významnou složku sociálních příjmů domácností.

Podpora v nezaměstnanosti byla čerpána v částce **7,8 mld. Kč**, přičemž průměrná výše podpory v nezaměstnanosti činila u mužů 7 435 Kč a u žen 6 106 Kč.

K dalším vypláceným dávkám podílejících se na celkovém objemu sociálních příjmů domácností patří: **dávky pomoci v hmotné nouzi** s **7,4 mld. Kč**, z toho *příspěvek na živobytí* (4,8 mld. Kč), *doplatek na bydlení* (2,4 mld. Kč), *výdaje na mimořádnou okamžitou pomoc* (91,1 mil. Kč) a **dávky pro osoby se zdravotním postižením** (**2,0 mld. Kč**).

Struktura rozložení sociálních příjmů obyvatelstva za rok 2017 je znázorněna níže v Obrázku 4.

Obrázek 4: Struktura rozložení celkových sociálních příjmů obyvatel ČR v roce 2017

Zdroj: MPSV (2018a)

4 ANALÝZA MÍRY PŘEROZDĚLOVACÍCH PROCESŮ V ČESKÉ REPUBLICE DLE VYBRANÝCH UKAZATELŮ

Před rokem 1989 nebyly ekonomické rozdíly českých domácností příliš patrné. Jak uvádí Večerník (2015), důvodem byla nízká příjmová nerovnost a zajištěná sociální ochrana obyvatelstva plnou zaměstnaností. Provázanost mezi pracovním výkonem jedinců a příjmy jejich domácností byla cíleně přerušena, příjmy domácností byly určeny hlavně počtem vydělávajících, nikoli jejich osobním přínosem. Pomocí extrémně diferencované daně z obrátu (a omezenou nabídkou zboží) byly regulovány výdaje domácností tak, aby byly uspokojovány základní potřeby obyvatel (stravování), ale omezovány tzv. vyšší potřeby (nákupy předmětů dlouhodobé spotřeby).

Zavedením tržního mechanismu po roce 1989 došlo v ČR k **diferenciaci** výdělků určujících příjmy domácností, jejichž výše se pak promítla do objemu a struktury jejich výdajů. Ty poté rozhodují o výsledném majetku domácností.

V této kapitole je tedy provedena analýza příjmové nerovnosti v ČR dle vybraných ukazatelů vymezených v předchozích kapitolách. Pro určení vývoje příjmových disparit v ČR po roce 1989 byla zvolena zejména analýza *decilového rozdělení*, a to v podobě převýšení příjmů desetiny příjmově nejbohatších osob oproti desetině příjmově nejchudších v letech 1989-2017, dále je zpracována statistická analýza časové řady (a to vývoje rozdílu v příjmech domácností horního a dolního decilu v letech 2004-2017) a na základě této analýzy proveden odhad budoucího vývoje nerovnosti. Pomocí *Lorenzovy křivky* je pak znázorněno skutečné rozdělení příjmů českých domácností v roce 2017. Pozornost je věnována i vývoji *Giniho koeficientu* v letech 1989-2017 a *míře ohrožení příjmovou chudobou* v ČR. Závěrečná část čtvrté kapitoly je pak věnována analýze distribuce daní a dávek v domácnostech ČR a zhodnocení efektů daňově-transferových nástrojů na zmírnění příjmové nerovnosti v roce 2017.

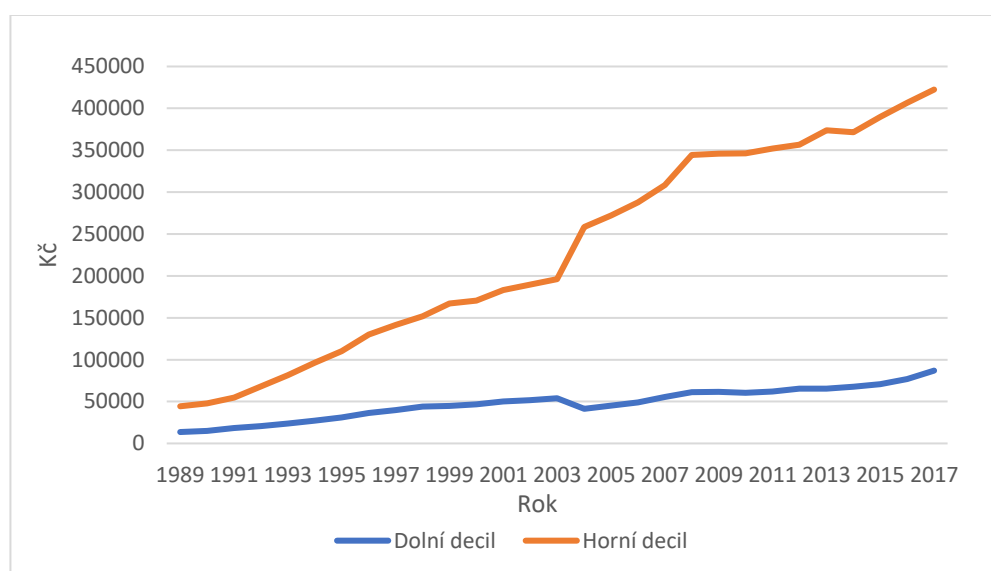
Při analýze dat bylo vycházeno ze statistik ČSÚ, zejména z výběrového šetření Životní podmínky (EU-SILC) a ze Statistiky rodinných účtů (SRÚ).

K výběrovému šetření *Životní podmínky* se ČR zavázala po vstupu do Evropské unie (EU) v roce 2004. Tímto šetřením bylo v roce 2005 nahrazeno národní šetření Mikrocensus. Jednotkou zjišťování jsou byty, hospodařící domácnost a osoby, které jsou vybírány náhodným dvoustupňovým výběrem tak, aby byl počet bytů úměrný velikosti jednotlivých krajů. Data jsou pak přepočtena na celou populaci. *Statistika rodinných účtů* se v ČR sleduje od roku 1957. Jednotkou šetření je domácnost. Až do roku 2005 byly kvótními charakteristikami ekonomická

aktivita osoby v čele domácnosti, kterou byl v případě úplné rodiny vždy muž, příjem přepočítaný na jednoho člena domácnosti a počet ekonomicky závislých dětí. V období do roku 2005 nereprezentoval výběrový soubor všechny typy domácností, až v roce 2006 byl výběr rozšířen o domácnosti nezaměstnaných, o domácnosti důchodců s ekonomicky aktivními členy či o domácnosti bez ekonomicky aktivních členů (ČSDA, 2019).

4.1 Vývoj příjmové nerovnosti horní desetiny domácností oproti dolní desetině domácností (decilové rozdělení)

Česká republika patří dle mezinárodních srovnání k zemím s nejmenšími nerovnostmi. Přesto je z dlouhodobého pohledu zřejmý významný nárůst příjmové nerovnosti mezi domácnostmi s nejnižšími a nejvyššími příjmy. Vývoj **příjmové nerovnosti horního a dolního decilu** od roku 1989 v ČR je znázorněn v Obrázku 5.

Obrázek 5: Domácnosti podle decilového rozdělení průměrných čistých peněžních příjmů na osobu za rok v Kč (v letech 1989–2017)

Zdroj: ČSÚ (2005, 2015 & 2019a)

Z grafu je patrný podstatně rychlejší růst příjmů desetiny nejbohatších osob oproti desetině příjmově nejchudších. Zatímco v roce 1989 byl průměrný čistý příjem dolního decilu 13.630,- Kč na osobu ročně a horního decilu 44.365,- Kč, v roce 2017 to byla již částka 83.963,- Kč na osobu dolního decilu a 422.432,- Kč decilu horního. Od roku 1989 tedy příjmy domácností s nejnižšími příjmy stouply **6,1krát** a příjmy domácností s příjmy nejvyššími **9,5krát**. (Zřejmý nárůst nerovnosti mezi domácnostmi horního a dolního decilu v roce 2004 (Obrázek 5) je způsoben změnou statistických metod ČSÚ).

Pro zjištění vývoje nerovnosti v příjmech českých domácností byla provedena statistická analýza časové řady, a to analýza **vývoje rozdílu** čistých peněžních příjmů, tzv. variačního rozpětí, desetiny nejbohatších a desetiny nejchudších domácností. Vzhledem k tomu, že v roce 2004 došlo ke změně statistických metod používaných ČSÚ, a to rozšířením výběru o domácnosti nezaměstnaných, důchodců s ekonomicky aktivními členy či o domácnosti bez ekonomicky aktivních členů, a s ohledem na to, že tato změna měla vliv na vývoj analyzovaného ukazatele (v Obrázku 5 patrné výrazným nárůstem nerovnosti v roce 2004), byla provedena trendová analýza časové řady pouze mezi lety 2004-2017.

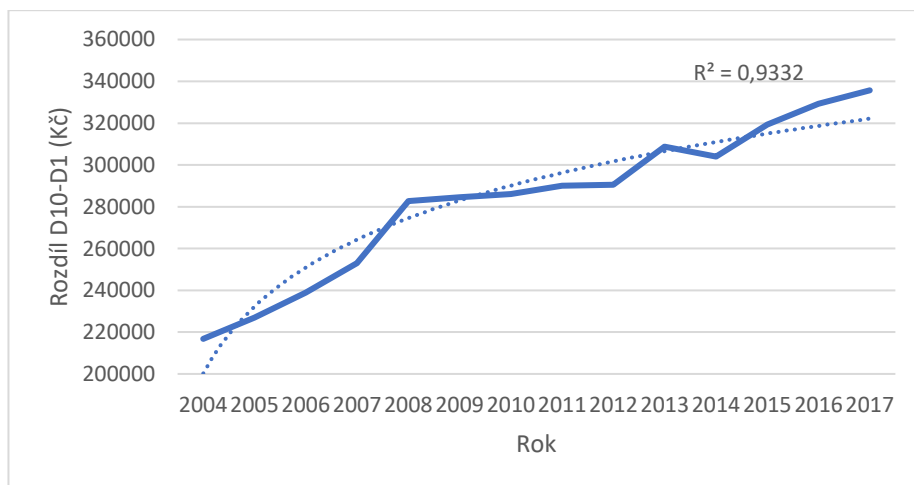
Variační rozpětí R je definováno jako rozdíl maximální a minimální hodnoty v souboru:

$$R = X_{max} - X_{min} \quad (3)$$

kde X_{max} jsou průměrné čisté peněžní příjmy na osobu za rok horního decilu a X_{min} průměrné čisté peněžní příjmy na osobu za rok nejnižšího decilu.

Cílem statistické analýzy časové řady je porozumět a popsat vlastnosti vývoje a změn hodnot proměnných v čase, sestavit model časové řady a na základě něho správně odhadnout hodnoty proměnných do budoucna (Pacáková, 2009).

Časovou řadou se rozumí chronologicky uspořádaná posloupnost věcně a prostorově porovnatelných ukazatelů měřených v určitých časových intervalech, v našem případě meziroční nárůst rozdílu v příjmech domácností horního a dolního decilu. Vzhledem k tomu, že k časovému porovnání je potřeba mít stejně dlouhé intervaly, bylo současně provedeno očištění časové řady o přestupné roky. Pro grafické znázornění časové řady byl vytvořen spojnicový graf, který byl proložen spojnicí trendu (Obrázek 6).

Obrázek 6: Vývoj rozdílu příjmů horního a dolního decilu domácností (průměrné čisté peněžní příjmy na osobu za rok)

Zdroj: ČSÚ (2015 & 2019a)

Důležitou úlohou při rozkladu časové řady je najít správný model dlouhodobého vývoje. V tomto případě byl jako nejvhodnější zvolen trend ve tvaru logaritmické funkce, vhodnost modelu byla ověřena hodnotou spolehlivosti R, koeficient determinace nabyl hodnoty 0,9332. Logaritmická trendová funkce je lineární funkce závislá na logaritmu proměnné x , vyjádřena rovnicí (Hindls, 2018):

$$N(x; \beta_0, \beta_1) = \beta_0 + \beta_1 \ln x \quad (4)$$

Logaritmické funkce jsou vhodné k modelování závislostí parabolického typu, které však nemají maximum a u nichž při vyšších hodnotách proměnné x (v případě této analýzy je proměnnou x čas) vzrůstají hodnoty y (rozdíl D10-D1) pomaleji.

Odhad parametrů β_0, β_1 se provádí metodou nejmenších čtverců, kdy je minimalizován součet čtverců reziduálních odchylek.

Pro odhad parametrů β_0, β_1 byl v této práci použit software Microsoft Excel, analytický nástroj *Analýza dat*, procedura *Regrese*. Koeficienty nabyly hodnot: $\beta_0 = 200179,2$; $\beta_1 = 46203,53$.

Rovnice má tedy tvar:

$$Y = 200179,2 + 46203,53 \ln(x) \quad (5)$$

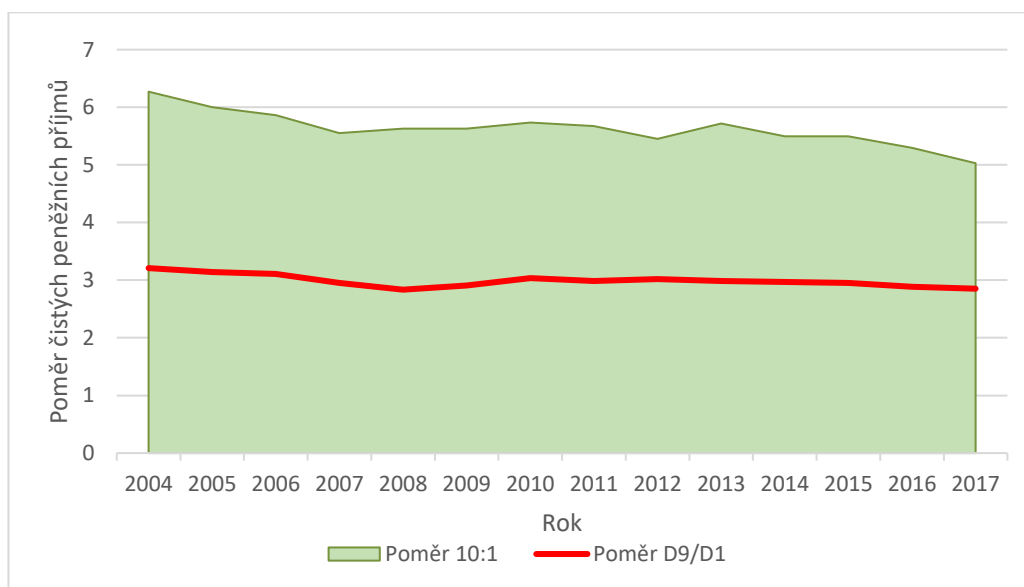
Ze sklonu spojnice trendu je patrné, že nerovnost mezi horním a dolním decilem domácností v čase narůstá; z logaritmického trendu je pak patrné mírně se zpomalující tempo růstu nerovnosti, a to zejména po roce 2009 (ověřeno přepočtem meziročního nárůstu nerovností horního a dolního decilu, hodnoty v Příloze A).

Snížení růstu nerovnosti mezi lety 2009–2014 bylo způsobeno dopadem světové hospodářské krize na českou ekonomiku. V roce 2009 zaznamenala česká ekonomika dle hlavních makroekonomických ukazatelů zveřejněných ČSÚ (Hlavní makroekonomické ukazatele, 2019b) pokles HDP o 4,8 %. Po mírném oživení v letech 2010 a 2011 došlo v roce 2012 k další recesi, kdy HDP opět poklesl (v roce 2012 o 0,8 % a v roce 2013 o 0,5 %). To se pak promítlo v poklesu růstu příjmů domácností, zejména horního decilu, kdy dokonce v roce 2014 došlo oproti roku 2013 k poklesu průměrných ročních peněžních příjmů na osobu. Naopak v době konjunktury zaznamenaly příjmy nejbohatší desetiny domácností výrazný nárůst. Z výše uvedeného je patrné, že vývoj příjmové nerovnosti v čase je významně ovlivněn vývojem ekonomiky v daném roce, tedy v jaké fázi ekonomického cyklu se ekonomika zrovna nachází, zda ve fázi recese či konjunktury.

Ze statistické analýzy časové řady lze odhadnout budoucí vývoj růstu nerovností mezi příjmy horního a dolního decilu domácností. Zatímco v roce 2017 byl rozdíl mezi příjmy horního

a dolního decilu domácností **335 469 Kč** (údaje v Příloze A), za předpokladu zachování logaritmického trendu můžeme pro rok 2022 odhadnout výši rozdílu příjmů horního decilu domácností k dolnímu, který bude činit **336 223 Kč**, v roce 2027 se dle odhadu rozdíl zvýší na **347 016 Kč** a v roce 2032 dosáhne částky **355 760 Kč** (odhad byl proveden vždy v rozmezí pěti let).

Často používaným ukazatelem nerovnosti je též **decilový podíl D9/D1**, který udává poměr dolní hranice horního decilu a horní hranice dolního decilu. Vzhledem k tomu, že tento ukazatel nerovnosti opomíjí desetinu příjemců pod 1. a nad 9. decilem (tedy populaci těch nejchudších a těch nejbohatších), je níže v Obrázku 7 porovnáván vývoj příjmové nerovnosti v čase mezi decilem nejbohatších a nejchudších domácností (podíl 10:1) oproti decilovému podílu D9/D1.

Obrázek 7: Porovnání vývoje příjmové nerovnosti domácností 10:1 a D9/D1 (průměrné čisté peněžní příjmy za rok v Kč)

Zdroj: ČSÚ (2015, 2018 & 2019)

Graf ukazuje na výraznou diferenciaci v příjmech domácností pod 1. a nad 9. decilem (tj. domácností těch nejchudších a nejbohatších) oproti decilovému poměru D9/D1. Zatímco decilový poměr D9/D1 vykazoval v roce 2017 hodnotu **2,85**, poměr 10:1 dosáhl hodnoty **5,03**; to poukazuje na skutečnost, že významná nerovnost v rozdělení příjmů v ČR je způsobena zejména nerovností mezi krajními decily (hodnoty v Příloze B).

4.2 Lorenzova křivka

Pro grafické znázornění skutečného rozdělení příjmů českých domácností v roce 2017 je níže vytvořena *Lorenzova křivka*. Data byla vybrána z šetření ČSÚ – Příjmy a životní podmínky

domácností 2018, Domácnosti podle decilového rozdělení čistých peněžních příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD. Křivka vyjadřuje vztah mezi počtem domácností a jejich důchodem, přitom na ose x je znázorněno % domácností (seřazeno od nejchudších po nejbohatší) a na ose y jsou znázorněny kumulativní příjmy domácností v %.

Vzhledem k tomu, že výše čistých peněžních příjmů domácností je ovlivněna přerozdělovací politikou státu, tj. zákonnými odvody a transferovými platbami, je pro porovnání vytvořena *Lorenzova křivka prvotních příjmů získaných na trhu* (v Obrázku 8 označena jako Lorenzova křivka - před rozdělením). Prvotní příjmy byly odvozeny z ročních hrubých peněžních příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD, jako suma příjmů ze závislé činnosti, samostatné činnosti a ostatních příjmů, bez sociálních příjmů (tj. bez důchodů, dávek státní sociální podpory a ostatních sociálních příjmů) a zákonných odvodů.

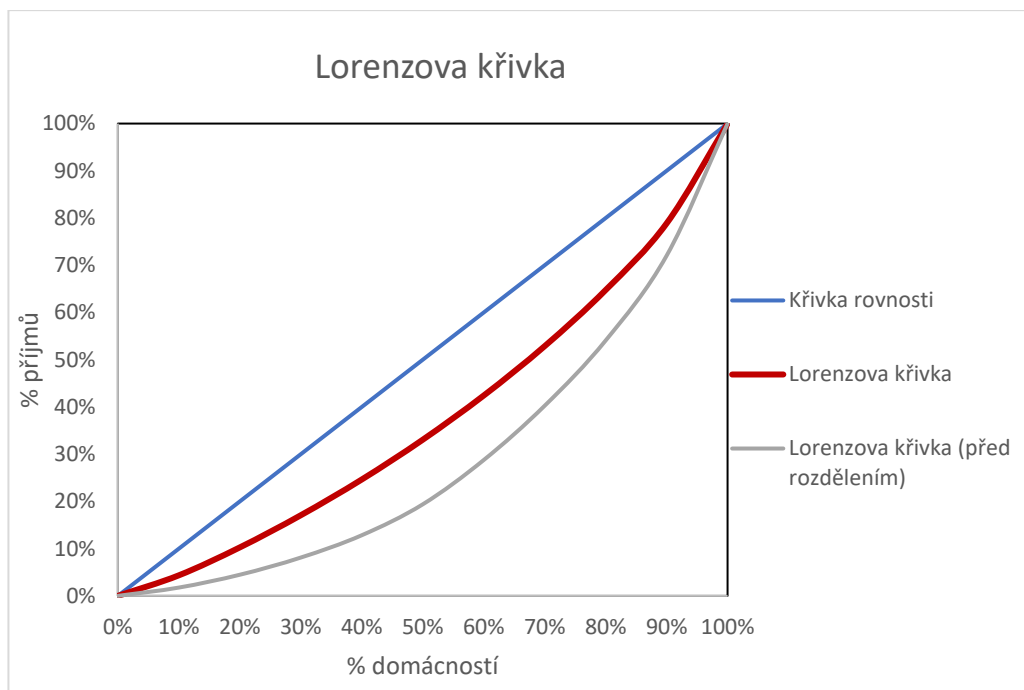
Data byla nejdříve zpracována do tabulky (Tabulka 1), kde byly peněžní příjmy jednotlivých decilů domácností přepočítány na kumulovaný procentní podíl celkových příjmů.

Tabulka 1: Domácnosti podle decilového rozdělení čistých peněžních příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD za rok 2017

Procento domácností	Nejnižších 10 %	Druhých 10 %	Třetích 10 %	Čtvrtých 10 %	Pátých 10 %	Šestých 10 %	Sedmých 10 %	Osmých 10 %	Devátých 10 %	Nejvyšších 10 %
Čisté peněžní příjmy (Kč)	113434	154053	177113	197087	219415	243527	272398	309193	367215	550460
Kumulované % čistých příjmů	4%	10%	17%	25%	33%	42%	53%	65%	79%	100%
Hrubé peněžní příjmy (Kč)	42009	64680	86540	112511	155801	223158	273703	328640	427601	665879
Kumulované % hrubých příjmů	2%	4%	8%	13%	19%	29%	40%	54%	72%	100%

Zdroj: ČSÚ (2019a)

Z dat v tabulce byla následně vytvořena skutečná Lorenzova křivka rozdělení příjmů českých domácností. Z níže uvedeného grafu (Obrázek 8) je zřejmé, že po přerozdělení došlo k významnému přiblížení skutečné Lorenzovy křivky poměrných čistých peněžních příjmů k linii rovné distribuce, to vypovídá o pozitivním působení daňově dávkového systému ČR na snížení příjmové nerovnosti.

Obrázek 8: Lorenzova křivka rozdělení peněžních příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD v České republice za rok 2017

Zdroj: vlastní zpracování

Z decilového rozdělení lze pak určit **průměrnou a mediánovou** hodnotu čistých ročních peněžních příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD.

Aritmetický průměr \bar{x} se určí jako podíl součtu všech zjištěných hodnot znaku x_1, x_2, \dots, x_n a jejich počtu, tj. rozsahu statistického souboru n , lze ho vypočítat podle vztahu (Pacáková, 2009):

$$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n} \quad (6)$$

Medián $Me(X)$ představuje reálnou hodnotu, která vzestupně uspořádaný soubor hodnot x_1, x_2, \dots, x_n rozdělí na dvě stejně velké části. Odděluje polovinu hodnot menších od poloviny hodnot větších, hodnota mediánu se pak určí dle obecného vzorce (Pacáková, 2009):

$$Me(X) = \frac{x_{n/2} + x_{(n/2) + 1}}{2} \quad (7)$$

Dosažením hodnot z Tabulky 1 (čisté peněžní příjmy na modifikovanou spotřební jednotku OECD) do výše uvedených vzorců určíme hodnoty průměru a mediánu:

aritmetický průměr poměrných čistých peněžních příjmů: **260.390,- Kč /rok,**

medián poměrných čistých peněžních příjmů: **231.471,- Kč/rok.**

Medián dosahuje **89 %** průměrných čistých ročních peněžních příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD, tzn., že v roce 2017 větší polovina domácností ČR na průměrný příjem nedosáhla. Přitom, čím větší je rozdíl mezi průměrnými příjmy a mediánem, tím větší je i diference v rozdělení příjmů.

4.3 Giniho koeficient

Použití Giniho koeficientu je nejznámějším způsobem měření příjmové nerovnosti. Jeho hodnota vypovídá o distribuci příjmů mezi občany dané země. Přestože se Česká republika řadí k nejvíce rovnostářským ekonomikám ve světě, i zde se zvyšují příjmové rozdíly. Hodnoty Giniho koeficientu v ČR v letech 1989-2017 jsou zobrazeny v následující tabulce:

Tabulka 2: Vývoj Giniho koeficientu v České republice (nerovnost příjmů domácností na osobu)

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
0,2	0,19	x	0,22	0,21	0,23	0,22	0,23	0,24	0,21
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0,23	0,23	0,24	0,23	0,25	0,24	0,26	0,253	0,253	0,247
2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
0,251	0,249	0,252	0,249	0,246	0,251	0,25	0,251	0,245	

Zdroj: Večerník (2017) (do r. 2005) & ČSÚ (2015, 2018a) (rok 2005 a výše)

Dle Tabulky 2 byly hodnoty Giniho indexu nejnižší v letech 1989–1993, kdy v ČR nebyl ještě plně uplatněn tržní mechanismus. Jak uvádí Večerník (2017), šlo o tzv. pre-privatizační období sociálně-liberální vlády, kdy byly zachovány univerzální sociální dávky a mzdy drženy pod kontrolou. Poté se již rozpětí příjmů zvětšovalo směrem nahoru. V tzv. privatizačním období (1992-1996) nahradila liberální vláda univerzální dávky adresnými, odstranila mzdovou regulaci, zmrazila minimální mzdu a dovolila předstih růstu mezd před růstem produktivity práce. V těchto obou obdobích se stlačoval střed příjmové distribuce. Příjmová změna byla tedy velmi nerovnoměrná, dalo by se říci, že vývoj po roce 1989 byl výhodnější pro bohaté a chudé než pro střední příjmové vrstvy. Až v důsledku uplatnění tržního mechanismu plně narostla diference v pracovních příjmech (Večerník, 2017).

Následující tabulka pak porovnává hodnoty Giniho koeficientu v ČR ekvivalizovaného disponibilního důchodu před sociálními transfery a hodnoty Giniho koeficientu z ekvivalizovaného disponibilního důchodu. Při zpracování bylo vycházeno z databáze Eurostat, hodnoty od nuly do sta, přitom 0 znamená maximální rovnost příjmů.

Tabulka 3: Hodnota Giniho koeficientu ekvivalizovaného disponibilního důchodu před sociálními transfery a po transferech.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Před soc. transfery	30,5	30	29,8	29,6	29,1	28,8	29,6	29,4	29,2	28,2
Po soc. transferech	24,7	25,1	24,9	25,2	24,9	24,6	25,1	25	25,1	24,5

Zdroj: Eurostat (2019)

Z tabulky je patrné snížení příjmové nerovnosti v ČR po sociálních transferech, to potvrzuje zásahy státu (ve snaze snížit nerovnosti) do prvotního rozdělení důchodů formou přerozdělovacích procesů (zejména fungujícím sociálním systémem a vysokým zdaněním práce).

4.4 Ohrožení příjmovou chudobou

V České republice se míra ohrožení příjmovou chudobou oproti předchozím rokům snižuje. Spolu s růstem ekonomiky a zvyšujícími se průměrnými výdělky rostou i roční příjmy českých domácností. Průměrný příjem na osobu v domácnosti za rok 2017 činil **182,4** tisíc korun, a s touto hodnotou byl o 10 tisíc korun vyšší oproti roku 2016.

Dle Michaely Jirkové z odboru šetření v domácnostech ČSÚ (ČSÚ, 2018b) bylo **příjmovou chudobou** v roce 2017 **ohroženo 9,1 %** Čechů (tj. zhruba každý jedenáctý obyvatel). Jedná se o lidi žijící v domácnostech, jejichž příjmy nedosáhly stanovené hranice 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu, tj. v roce 2017 pro domácnost jednotlivce 11 195 Kč za měsíc, dvojice dospělých 16 792 Kč, jeden rodič s dítětem do 13 let věku 14 533 Kč a pro partnerský pár se dvěma dětmi do 13 let věku 23 509 Kč. Vývoj podílu obyvatel ohrožených příjmovou chudobou (od roku 2005) je zobrazen v Tabulce 4.

Dle ČSÚ vychází většina českých domácností se svými příjmy snadno, popř. s menšími obtížemi. S většími obtížemi se potýká 23,2 % domácností, problém vyjít s příjmy mají zejména samoživitelky s dětmi (příjmovou chudobou byla ohrožena téměř každá třetí domácnost a každá desátá pak ohrožena materiální deprivací) a ženy starší 65 let, které žijí samy.

Tabulka 4: Míra chudoby v České republice od r. 2005, podíl z celkového počtu osob (hranice příjmové chudoby 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu)

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
10,3	9,9	9,6	9	8,6	9	9,8
2012	2013	2014	2015	2016	2017	
9,6	8,6	9,7	9,7	9,7	9,1	

Zdroj: ČSÚ (2018a)

Míra materiální deprivace se pak oproti roku 2016 snížila o 1,1 % na **3,7 %**. V domácnostech, které si v roce 2017 nemohly dovolit zaplatit neočekávaný výdaj přesahující 10 tisíc korun, žilo 28,1 % osob, čtvrtina osob pak byla v domácnostech, pro něž je nedosažitelná týdenní dovolená (ČSÚ, 2018b).

V roce 2017 vnímalo náklady na bydlení jako velkou zátěž 21,7 % domácností. Nejvyšší podíl nákladů na bydlení na čistých příjmech domácností měly domácnosti nezaměstnaných, kde výdaje na bydlení tvořily 39,8 % jejich příjmů (MPSV, 2018a).

Souhrnný indikátor ohrožení příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením udává podíl osob, které jsou ohroženy *alespoň jedním aspektem* sociálního vyloučení, mezi které patří tyto tři ukazatele – míra ohrožení příjmovou chudobou, míra materiální deprivace a podíl osob žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou. Celková míra ohrožení příjmovou chudobou a sociálním vyloučením klesla ze 13,3 % v roce 2016 na **12,2 % osob v roce 2017** (ČSÚ, 2018b)

Shrnutí

Přestože se Česká republika řadí dle mezinárodních srovnání k zemím s nejmenšími nerovnostmi, je z dlouhodobého pohledu zřejmý významný nárůst příjmové nerovnosti mezi domácnostmi s nejnižšími a nejvyššími příjmy (tedy domácností dolního a horního decilu). Od roku 1989 příjmy domácností s nejnižšími příjmy narostly **6,1krát** zatímco příjmy domácností s příjmy nejvyššími **9,5krát**. Dle decilového podílu 10:1 pak měla v roce 2017 desetina českých domácností horního decilu **5krát větší příjmy** než desetina domácností nejnižšího decilu.

Z provedené analýzy vývoje rozdílu (variačního rozpětí) čistých peněžních příjmů desetin nejbohatších a desetin nejchudších domácností je patrné, že nerovnost mezi horním a dolním decilem domácností v čase narůstá; z logaritmického trendu je pak zřejmé **mírně se zpomalující tempo růstu** nerovnosti, které bylo způsobeno zejména dopadem světové hospodářské krize na českou ekonomiku v letech 2009-2014.

Pro grafické znázornění skutečného rozdělení příjmů českých domácností v roce 2017 byla vytvořena *Lorenzova křivka*. Z porovnání Lorenzovy křivky znázorňující rozdělení čistých peněžních příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD a Lorenzovy křivky prvotních příjmů získaných na trhu je patrné, že po přerozdělení došlo k významnému přiblížení skutečné Lorenzovy křivky čistých peněžních příjmů k linii rovné distribuce, to vypovídá o **pozitivním působení daňově dávkového systému České republiky na snížení příjmové nerovnosti**.

Míra ohrožení příjmovou chudobou se v České republice oproti předchozím rokům snižuje, v roce 2017 bylo **příjmovou chudobou ohroženo 9,1 %** Čechů (tj. zhruba každý jedenáctý obyvatel). Mezi nejvíce ohrožené příjmovou chudobou se řadí domácnosti jednoho dospělého s dětmi (mezi nimiž byla v roce 2017 každá třetí domácnost ohrožena příjmovou chudobou a každá desátá materiální deprivací); následně jsou ohroženi příjmovou chudobou jednotlivci ve věku 65 let a starší, a to převážně ženy.

4.5 Míra přerozdělovacích procesů v České republice

Snižování příjmových nerovností domácností se děje především přerozdělováním pomocí systému daní a dávek, přičemž nejdůležitějším nástrojem přerozdělovací politiky je **státní rozpočet**. Stát má k dispozici zejména tyto 4 nástroje přerozdělování: míru zdanění a jeho progresivitu na straně příjmů státního rozpočtu a míru podpory a její zacílení na straně výdajů.

V praxi to vypadá tak, že stát pomocí zdanění více či méně inkasuje velkou část populace, které poté opět poskytuje dávky, především v závislosti na rodinné situaci. Podle šetření ČSÚ Životní podmínky se v současné době jedná o 36 % domácností (v nichž žije 45 % populace), které státu platí daně a současně od něho čerpají dávky. Naopak státu nic neplatí 31 % domácností (většinou domácností důchodců a nezaměstnaných) a vůbec nic od státu nedostává 33 % domácností (většinou mladé bezdětné páry či jednotlivci nebo naopak s odrostlými dětmi) (Večerník, 2017).

4.5.1 Příjmy a výdaje státního rozpočtu

Dle Návrhu státního závěrečného účtu České republiky za rok 2017 č. 164/0 (schváleného Vládou České republiky dne 23.04.2018 pod č.j. 168/18) dosáhly celkové příjmy státního rozpočtu za rok **2017** částky 1 273,64 mld. Kč, nejvýznamnější příjmovou položkou byly daňové příjmy s částkou 689,36 mld. Kč a spolu s příjmy z povinného pojistného na sociální zabezpečení ve výši 466,26 mld. tvořily téměř **91 %** celkových příjmů státního rozpočtu.

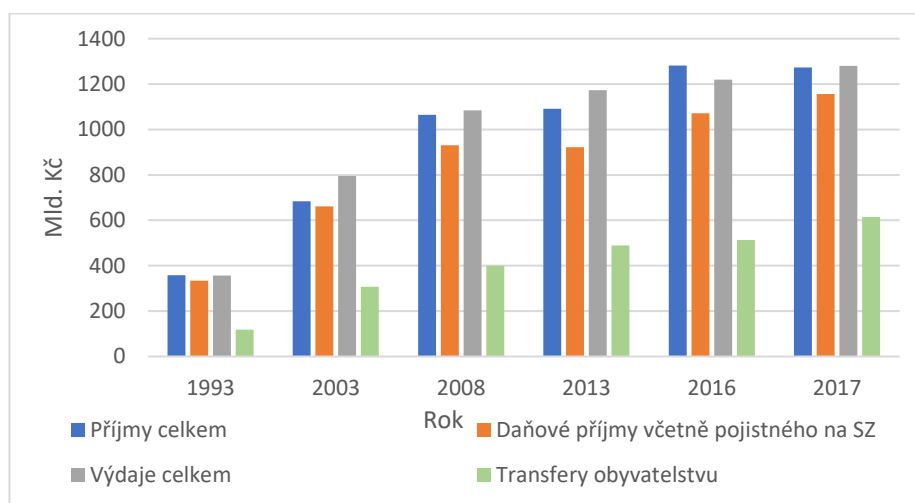
Celkové výdaje státního rozpočtu za daný rok dosáhly výše 1 279,8 mld. Kč, přitom mandatorní výdaje na sociální transfery a státní politiku zaměstnanosti byly v roce 2017 v částce 614,9 mld. Kč a představovaly **48 %** rozpočtem stanovených celkových výdajů (Ministerstvo financí ČR, 2018).

Státní rozpočet České republiky za rok **1993** pak dle Návrhu státního závěrečného účtu České republiky za rok 1993 vykazoval tyto výsledky: *celkové příjmy* státního rozpočtu dosáhly výše 358,0 mld. Kč; z toho daňové příjmy tvořily částku 224,61 mld. Kč a spolu s příspěvky na

pojistné na sociální zabezpečení ve výši 108,97 mld. Kč tvořily **93,2 %** příjmů státního rozpočtu.

Výdaje státního rozpočtu za rok 1993 dosáhly celkové výše 356,92 mld. Kč; z toho transfery pro obyvatelstvo, které zahrnovaly jednak vlastní dávky sociálního zabezpečení, jednak výdaje spojené s vyplácením státního vyrovnávacího příspěvku a výdaje na státní politiku zaměstnanosti (rozhodující část těchto výdajů zabezpečovalo MPSV v rámci výdajů na sociální zabezpečení) dosáhly částky 118,06 mld. Kč a představovaly **33,1 %** podíl na celkových výdajích (Ministerstvo financí ČR, 1994).

Vývoj příjmů a výdajů státního rozpočtu (v mld. Kč) je zobrazen v následujícím grafu (Obrázek 9). Vzhledem k tomu, že příjmy státního rozpočtu jsou tvořeny především daněmi a pojistným na sociální zabezpečení (dalšími příjmy jsou pak poplatky, výnosy spojené s majetkem státu a prostředky poskytnuté z rozpočtu EU), jsou v grafu celkové příjmy porovnávány s příjmy daňovými (včetně pojistného na sociální zabezpečení, SZ). Největší výdajovou položku státního rozpočtu tvoří pak důchody a ostatní sociální dávky, ty jsou v grafu porovnávány s celkovými výdaji.

Obrázek 9: Příjmy a výdaje státního rozpočtu v mld. Kč

Zdroj: MFČR (2019)

4.5.2 Distribuce daní a dávek v domácnostech České republiky

Obraz vývoje distribuce daní a dávek v domácnostech se zaměstnancem v čele znázorňuje Tabulka 5, údaje byly převzaty z publikace „*Jací jsme rovnostáři? Výdělky, příjmy a situace domácností v Česku v porovnání s Evropou*“ autorů Jiřího Večerníka a Marty Mysíkové. Při zpracování autoři nejprve propočítali rozdělení domácností na decily ekvivalizovaného čistého příjmu podle modifikované stupnice OECD uplatňované Eurostatem, následně spočetli podíly

placených daní (spolu s odvody sociálního a zdravotního pojištění) a dále podíly sociálních příjmů (bez důchodů) z hrubých příjmů domácností v jednotlivých decilech (Večerník, 2017, s. 43).

Tabulka 5: Daně s odvody a sociální dávky podle decilů ekvivalizovaného příjmu v domácnostech zaměstnanců v České republice (% hrubého příjmu)

Decil čistého příjmu	1996	2002	2005	2010	2015
Daně s odvody					
1	12	11,5	14,3	7,1	7,4
2	14,4	14,2	16,4	10,6	11,6
3	15,9	15,8	17,8	11,9	13,4
4	16,8	16,7	18	13,3	14,8
5	17,6	17,4	18,9	15	16,1
6	18,7	18,7	19,6	16	17,3
7	19,7	19,1	20,4	17,2	18,4
8	20,5	20,1	21,6	18,5	19,4
9	21,6	21,9	23	19,9	20,8
10	24,2	25,2	26	22	23,4
Rozdíl (D10-D1)	12,2	13,7	11,7	14,9	16
Sociální dávky					
1	22,4	22,6	19,6	12,1	10,8
2	15,1	14,7	12,6	8,9	7,4
3	11,1	9,4	9,4	8,2	7,4
4	7,9	7,2	8,3	7,8	5,4
5	6,4	2,9	5,8	5,6	4,4
6	4,7	4,2	4,1	5,3	3,7
7	3,5	3,1	3,2	4,5	3,3
8	2,5	2,4	3,6	2,9	2,2
9	1,8	2,2	2,1	3	2,6
10	1,1	1,1	1,3	2,6	1,3
Rozdíl (D10-D1)	-21,3	-21,5	-18,3	-9,5	-9,5

Zdroj: Večerník (2017)

Z tabulky je zřejmé, že od roku 1996 došlo k mírnému poklesu odvedených daní a většímu poklesu přijatých dávek vzhledem k % hrubého příjmu domácností. Nejvíce je pokles patrný u domácností nejnižšího decilu, kdy výše obdržených sociálních dávek poklesla od roku 1996 o více než 50 % vzhledem k hrubému příjmu a odvedené daně o více než 38 %.

Struktura daní a dávek jako % průměrných ročních příjmů domácností v roce 2017 (domácnosti dle decilového rozdělení příjmů na modifikovanou spotřební jednotku OECD) je znázorněna v tabulce níže (Tabulka 6). Vzhledem k tomu, že sociální transfery nejsou předmětem daně

z příjmů fyzických osob ani nepodléhají odvodům na sociální a zdravotní pojištění, je v tomto případě procento povinných odvodů spočítáno z prvotních příjmů jednotlivých decilů.

Tabulka 6: Struktura daní a dávek jako % průměrných příjmů domácností (2017)

Decil domácností	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Příjmy ze závislé činnosti	26533	47811	69865	91547	130531	183320	235155	280138	359188	460414
Příjmy z podnikání	9864	12101	11173	16125	19229	32392	31453	41165	58839	168061
Ostatní příjmy	5612	4768	5502	4838	6042	7447	7095	7337	9573	37404
Prvotní příjmy celkem	42009	64680	86540	112510	155802	223159	273703	328640	427600	665879
Zdravotní a sociální pojištění	2748	5113	7567	9916	14165	19955	25654	30638	39111	50311
jako % z příjmů	6,54	7,91	8,74	8,81	9,09	8,94	9,37	9,32	9,15	7,56
Daň z příjmů fyzických osob	772	2762	4598	6567	11259	19487	26858	36066	52884	100515
jako % z příjmů	1,84	4,27	5,31	5,84	7,23	8,73	9,81	10,97	12,37	15,10
Vyplacený bonus (děti)	1674	1123	1127	847	753	211	143	49	52	38
jako % z příjmů	3,98	1,74	1,30	0,75	0,48	0,09	0,05	0,01	0,01	0,01
Hrubé peněžní příjmy celkem	115280	160804	188151	212723	244085	282758	324767	375849	459158	701248
Sociální příjmy (bez důchodů)	10644	5025	5458	4588	4366	5025	5109	3895	2773	2607
jako % z příjmů	9,23	3,12	2,90	2,16	1,79	1,78	1,57	1,04	0,60	0,37

Zdroj: ČSÚ (2019a)

Z porovnání zatížení příjmů domácností jednotlivých decilů odvody daně z příjmů je patrné, že poměr daně odvedené bohatšími domácnostmi výrazně převyšuje odvody příjmově chudších (nejvíce je to zřejmé mezi domácnostmi nejvyššího a nejnižšího decilu, kdy procentní výše daně odvedené nejbohatšími domácnostmi převýšila procentní výši odvodů těch nejchudších více než osminásobně). To poukazuje na progresivní nastavení daňové politiky ČR, při kterém dochází k vyrovnávání nerovností v příjmech jednotlivých domácností. Následným odečtením částky vyplacených daňových bonusů od daně odvedené domácnostmi nejnižšího decilu se výsledná hodnota dostane do záporných čísel, tzn., že domácnosti nejnižšího decilu od státu více čerpají než státu na dani z příjmů fyzických osob odvedou.

Oproti tomu výše zatížení příjmů domácností příspěvky na sociální a zdravotní pojištění nevykazuje v jednotlivých decilech výrazných změn, procentuálně méně odvádějí pouze domácnosti nejnižšího a nejvyššího decilu. Je to dáno tím, že členové domácností s nízkými příjmy bývají často zaměstnáváni na dohody o provedení práce (DPP) či dohody o pracovní činnosti (DPČ), které s výší příjmu nepřesahující měsíčně u DPP 10 000 Kč a DPČ 2 500 Kč nezakládají účast na sociálním a zdravotním pojištění (Daněk, 2019); u domácností nejvyššího decilu se pak do procentní výše odvodů na zdravotní a sociální pojištění promítl strop pro placení pojistného, zavedením maximálního vyměřovacího základu pro placení pojistného na sociální zabezpečení dochází ke snížení zatížení nejbohatších domácností těmito odvody.

Komparací jednotlivých daňově-transferových nástrojů lze pak zjistit míru účinku těchto nástrojů na snížení příjmové nerovnosti. Pro srovnání je použit decilový podíl 10:1 (tj. podíl příjmové nerovnosti mezi domácnostmi horního a dolního decilu). Zatímco decilový podíl 10:1 vypočtený z prvotních příjmů získaných na trhu vykazuje hodnotu **15,9**, odečtením zákonných odvodů a přičtením vyplaceného bonusu k těmto prvotním příjmům se hodnota podílu sníží na částku **12,8** (tj. snížení nerovnosti o 19 %). Naopak přičtením sociálních příjmů k prvotním příjmům získaným na trhu je pak výsledná hodnota decilového podílu 10:1 ve výši **6,1** (tj. snížení nerovnosti oproti prvotním příjmům o 61 %). Z výše uvedeného vyplývá, že *vyšší účinek na snížení prvotní nerovnosti mají transferové platby.*

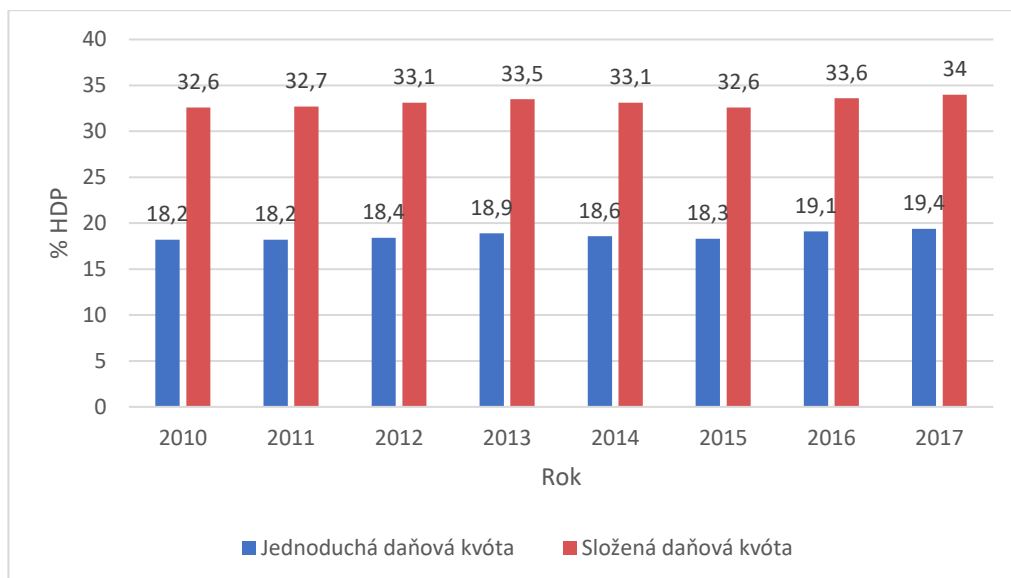
4.5.3 Daňová kvóta

Daňové kvóty představují mezinárodní srovnávací ukazatel pro podíl vybraných daní příslušného státu na jeho hrubém domácím produktu. Slouží pro porovnávání daňového zatížení občanů daného státu.

Jednoduchá daňová kvóta představuje pouze daňové příjmy veřejných rozpočtů, které jsou následně děleny nominálním HDP.

Složená daňová kvóta je komplexnějším ukazatelem daňového zatížení, zahrnuje jak daňové příjmy, tak i příjmy z povinného pojistného na sociální a zdravotní zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, celé pak děleno nominálním HDP (Ministerstvo financí – Sekce veřejné rozpočty, 2018).

Ve jmenovateli pro výpočet obou typů daňových kvót vždy zůstává hodnota nominálního HDP. Liší se pouze čitatel dle toho, co je definováno jako daňové příjmy. Národní metodika dle rozpočtové skladby je založena na hotovostní základně (podle okamžiku, kdy jsou peníze přijaty/vydány na účet) a vychází z rozpočtové skladby daňových příjmů platných v ČR. Vývoj daňové kvóty v ČR udává Obrázek 10.

Obrázek 10: Vývoj daňové kvóty v České republice dle rozpočtové skladby (% nominálního HDP)

Zdroj: Ministerstvo financí – Sekce veřejné rozpočty (2018)

Z grafu je patrné postupné zvyšování daňového zatížení obyvatel ČR. Dle mluvčího ministerstva financí Michala Žurovce je důvodem růstu daňové kvóty především zvyšování sazeb daní. Zatímco v roce 2009 byla základní sazba daně z přidané hodnoty 19 % a snížená sazba 9 %, nyní je 21 % v základní sazbě a 15 % snížené. Nárůst daňového zatížení částečně zmírnilo zavedení druhé snížené sazby daně ve výši 10 %. Druhým důvodem růstu daňového zatížení je částečné zvýšení efektivity výběru daní (zejména vlivem zavedení elektronické evidence tržeb a kontrolního hlášení) (ČTK, 2017).

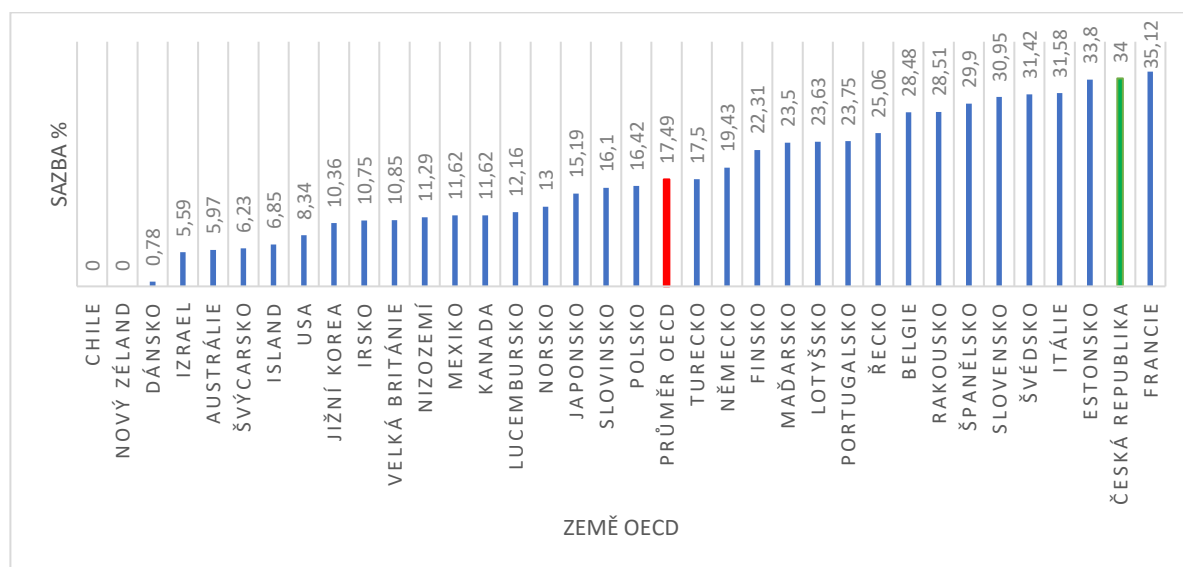
Zvyšováním daňového zatížení obyvatel ČR je umožněno zvýšit přerozdělovací procesy ve společnosti. Je potřeba však počítat s tím, že s růstem daňových sazeb může dojít k demotivaci ekonomických subjektů, ke snížení ekonomického výkonu a tím v konečném důsledku k celkovému poklesu výnosu z daní (viz Lafferova křivka).

5 KOMPARACE SE ZAHRANIČÍM

Následující část práce je zaměřena na porovnání míry příjmové nerovnosti v České republice se zahraničím, zejména s ostatními zeměmi EU či vybranými zeměmi OECD. Pozornost je věnována zejména hodnotám Giniho koeficientu, míře ohrožení příjmovou chudobou a decilovému podílu D9/D1. Dále je provedena komparace daňového zatížení mzdy v jednotlivých zemích a srovnání míry redukce nerovností sociálními transfery. Při komparaci se vycházelo zejména z databází Eurostat a OECD.Stat.

5.1 Daňové zatížení – mezinárodní srovnání

Česká republika (dále též „ČR“) patří k zemím s nejvyšším zdaněním práce. Nadprůměrné jsou především odvody zaměstnavatele na povinné pojistné. Dle mezinárodního srovnání zemí OECD má ČR hned po Francii druhé nejvyšší odvody ze strany zaměstnavatele na sociální a zdravotní zabezpečení (viz Obrázek 11).

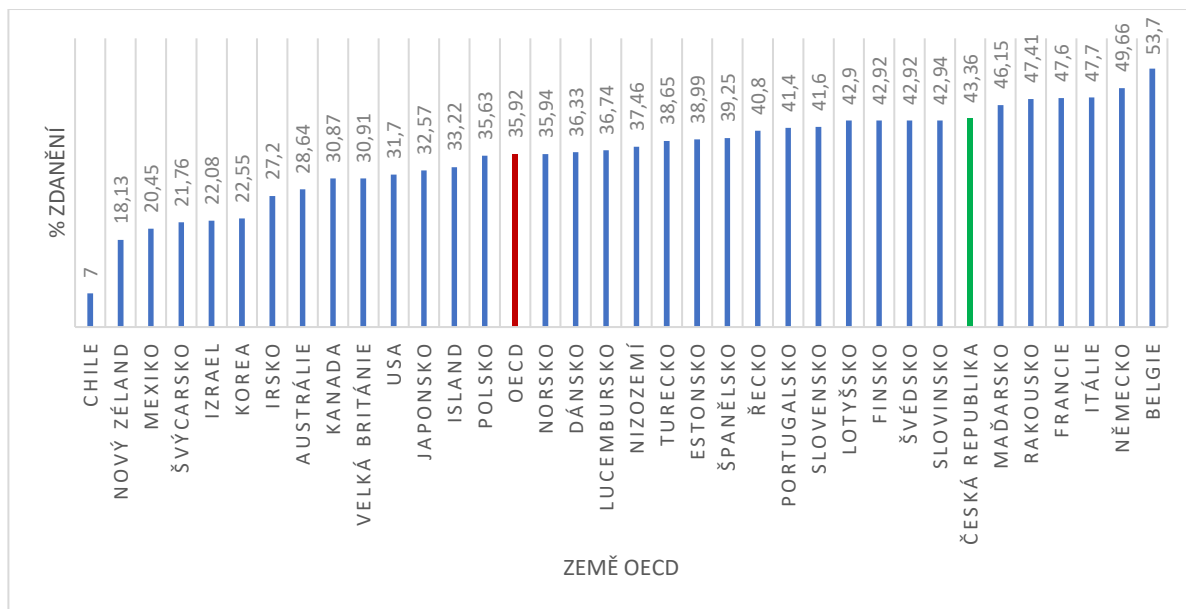

Obrázek 11: Průměrná sazba odvodů zaměstnavatele na sociální a zdravotní zabezpečení (data roku 2017) – bezdětný, svobodný zaměstnanec pracující za průměrnou mzdu

Zdroj: OECD.Stat (2019)

Následující graf (Obrázek 12) pak porovnává celkové zdanění průměrné mzdy svobodného bezdětného zaměstnance ve vybraných zemích OECD. Daně ze mzdy tvoří rozdíl mezi čistou mzdou zaměstnance, kterou obdrží, a celkovými mzdovými náklady zaměstnavatele. V České republice je dle zákona o daních z příjmů sazba daně 15 % ze superhrubé mzdy (tj. hrubá mzda navýšená o odvody zaměstnavatele na sociální a zdravotní pojištění; u bezdětného svobodného zaměstnance, který uplatňuje pouze základní slevu na dani na poplatníka, se z vypočtené daně

odečte základní sleva ve výši 24 840 Kč za rok). Zaměstnavatelé odvádí na sociálním pojištění 25 % a na zdravotním pojištění 9 % z hrubé mzdy zaměstnance (dle zákona o pojistném na sociální zabezpečení a zákona o pojistném na veřejné zdravotní pojištění). Zaměstnanec dále odvádí z hrubé mzdy sociální pojištění (6,5 %) a zdravotní pojištění (4,5 %).

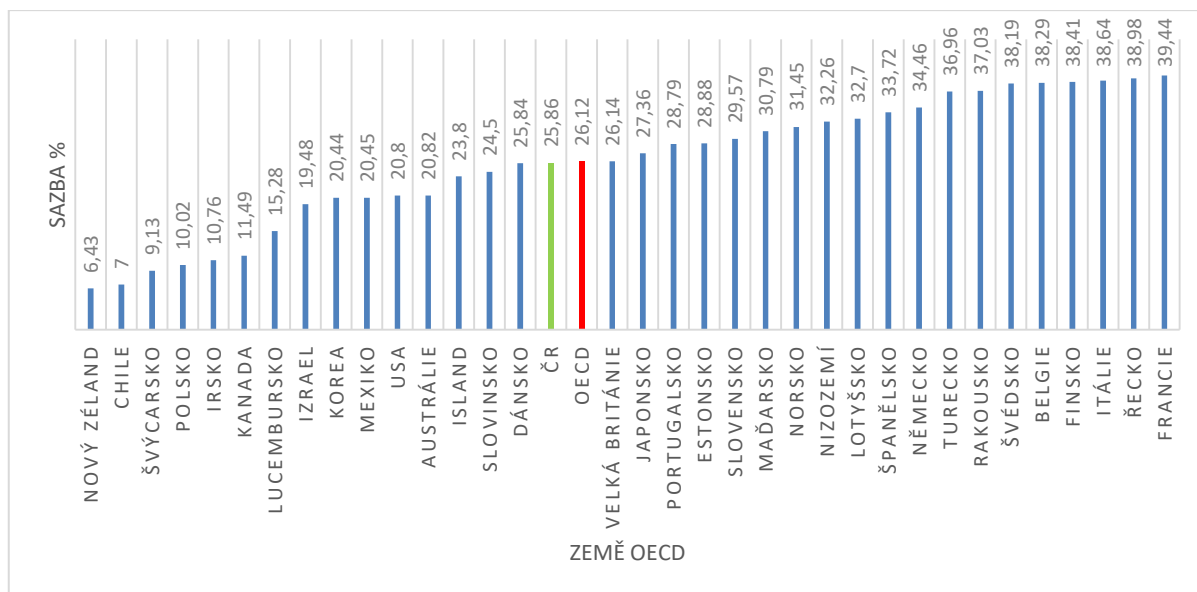

Obrázek 12: Průměrné daňové zatížení mzdy ve vybraných zemích OECD 2017 (jedna osoba na 100 % průměrných výdělků, žádné dítě)

Zdroj: OECD.Stat (2019)

Průměrné celkové zdanění hrubé mzdy zemí OECD bylo v roce 2017 **35,9 procenta**, ČR byla se **43,4 %** sedmá nejvyšší. Vyšší daňové zatížení mezd v roce 2017 vykazovala pouze v Belgie, dále Německo, Itálie, Francie, Rakousko a Maďarsko.

Odlíšná situace nastává, pokud zaměstnanec začne uplatňovat slevy na vyživované děti (popř. na manžela/manželku žijící s ním ve společně hospodařící domácnosti). V roce 2017 činila v ČR sleva na první vyživované dítě 13 404 Kč, na druhé dítě 19 404 Kč a na další dítě 24 204 Kč za rok. V případě domácnosti se dvěma dětmi a dvěma dospělými (pouze jeden vydělávající s průměrnou mzdou) se dostane daňové zatížení v ČR s **25,86 %** pod průměrnou hodnotu zemí OECD, která činila 26,12 % (údaje v Obrázku 13, srovnání daňového zatížení mzdy vybraných zemí OECD při zdanění mezd rodin se dvěma dětmi, kde vydělává pouze jeden rodič).

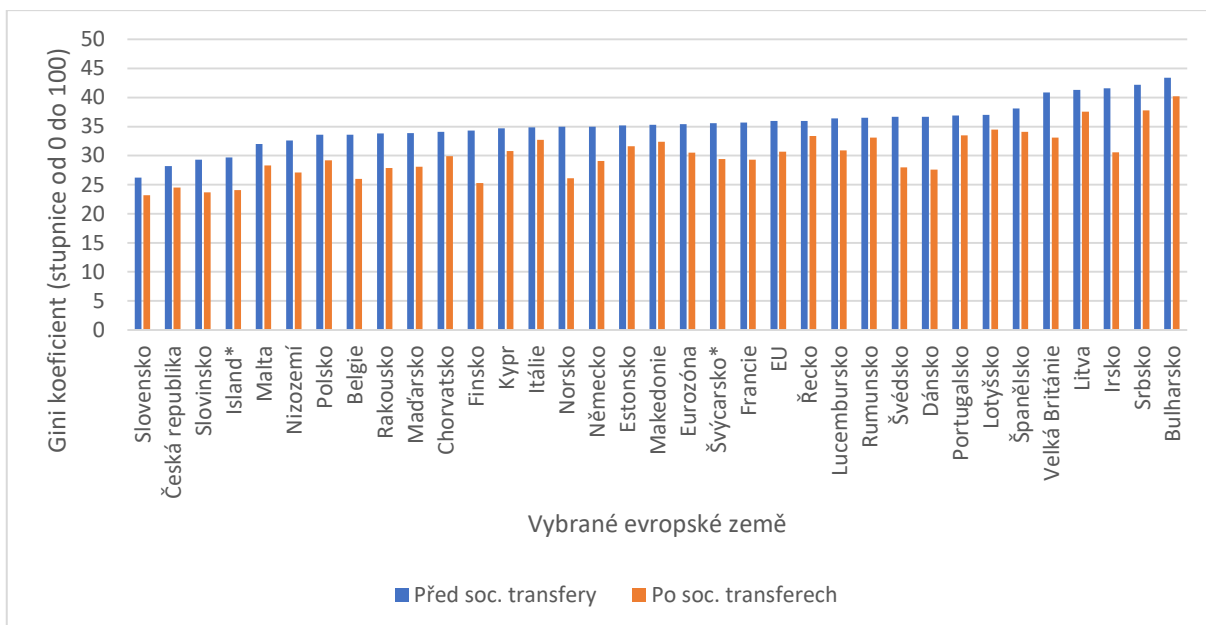
Obrázek 13: Průměrné daňové zatížení mzdy ve vybraných zemích OECD (manžel + manželka, jedna osoba 100 % průměrných výdělků, 2 děti), 2017

Zdroj: OECD.Stat (2019)

Česká republika patří v případě možnosti uplatnění slev na daních a daňovém zvýhodnění rodin s dětmi v porovnání se zeměmi OECD k zemím štedřejším. **Daňové zvýhodnění rodin se dvěma dětmi je v ČR v porovnání s těmito zeměmi osmé největší**, daňové zatížení mzdy páru se dvěma dětmi se ve srovnání s daňovým zatížením mzdy samostatně žijící osoby snížilo o 40,4 % (z původních 43,36 % na 25,86 %). Nejvyšší zvýhodnění vykazuje **Polsko** se snížením zdanění o 71,9 % (z původních 35,63 % na 10,02 %), následuje **Nový Zéland** s rozdílem o 64,5 % (z 18,13 % na 6,43 %) a **Kanada** se snížením zdanění o 62,8 % (z 30,87 % na 11,49 %).

5.2 Giniho koeficient

Použití Giniho koeficientu je nejznámějším způsobem měření nerovnosti v příjmech. Míru příjmové nerovnosti ve vybraných evropských zemích a její redukci pomocí sociálních transferů v jednotlivých zemích zobrazují následující grafy. Obrázek 14 porovnává hodnoty Giniho koeficientu vybraných zemí před sociálními transfery a po transferech (stupnice do nuly do sta, přitom nula znamená maximální rovnost příjmů); důchody jsou zde chápány jako druh odloženého pracovního příjmu, ne jako sociální transfer. Data byla vybrána z databáze Eurostat; hodnoty Giniho koeficientu jsou pak uvedeny v Příloze C.

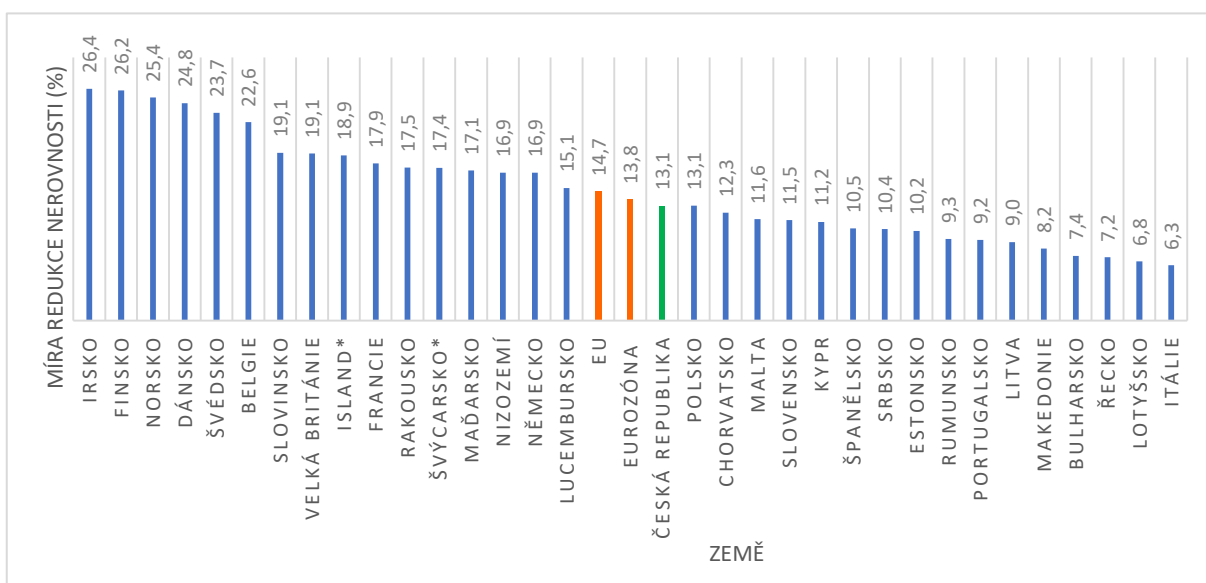

*data roku 2016

Obrázek 14: Giniho koeficient ekvivalizovaného disponibilního příjmu před sociálními transfery (důchody ze soc. transferů vyloučeny) a Giniho koeficient ekvivalizovaného disponibilního příjmu, 2017 (**země řazené od nejmenší nerovnosti před transfery k největší**)

Zdroj: Eurostat (2019)

Obrázek 15 pak zobrazuje míru redukce nerovností přerozdělovacími procesy jednotlivých zemí, tzn. o kolik procentních bodů se snížila nerovnost po sociálních transferech (země řazené sestupně od nejvíce přerozdělovajících).

Obrázek 15: Míra redukce nerovnosti sociálními transfery

Zdroj: vlastní zpracování

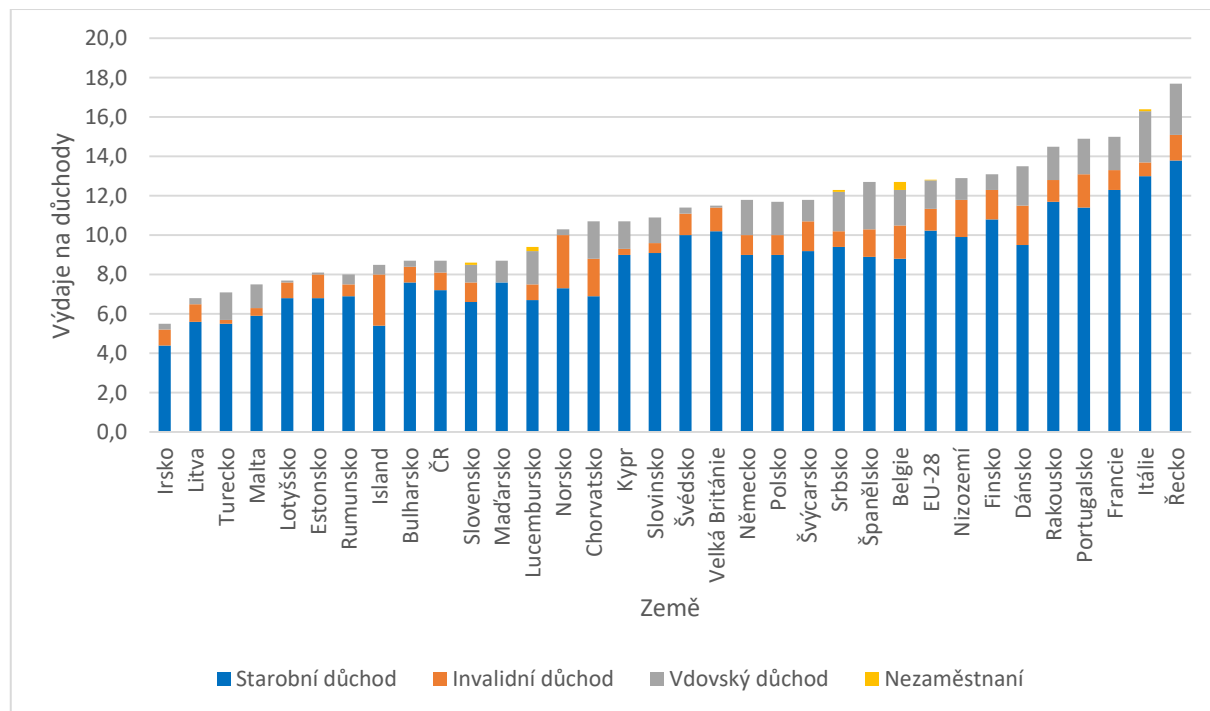
Podle údajů z databáze Eurostat je Česká republika po Slovensku druhou nejrovnější zemí z hlediska rozdělení ekvivalizovaných disponibilních příjmů domácností před sociálními transfery. Systémem přerozdělování byla posunuta na místo čtvrté – za Slovensko, Slovinsko a Island.

Po spočtení procentního rozdílu Giniho koeficientu ekvivalizovaného disponibilního příjmu před sociálními transfery (důchody vyloučeny ze sociálních transferů) a Giniho koeficientu ekvivalizovaného disponibilního příjmu (započteny sociální transfery) je patrné, že Česká republika v porovnání s Evropou nepatří k nejvíce přerozdělovujícím zemím. Nejvíce se transfery snížila nerovnost Irsku, Finsku, Norsku, Dánsku a Švédsku; tyto údaje tedy potvrzují fakt, že je v těchto zemích uplatňován model tzv. welfare state, který ve větší míře využívá zásahů státu do prvotního rozdělení důchodů ve společnosti, vzniklých na základě fungování tržního mechanismu.

Významnou část sociálních příjmů domácností pak tvoří státem vyplacené důchody. V roce 2015 bylo v EU (s výjimkou Polska) vynaloženo na důchody přibližně 1 845 miliard EUR, výdaje představovaly 12,8 % celkové hospodářské výkonnosti EU. Následující graf (Obrázek 16) zobrazuje výdaje na důchody (dle typu důchodů) jednotlivých států EU jako % HDP (z důvodu neúplnosti údajů jsou použita data z roku 2015). Údaje uvedené v grafu se týkají hrubých výdajů na důchody, z toho důvodu nemusí plně odrážet skutečné náklady na poskytování důchodů nebo částku skutečně přijatou příjemci důchodů (některé důchody mohou podléhat zdanění). Rozdělení výdajů mezi různé druhy důchodů se v jednotlivých zemích liší v závislosti na nastavení sociální politiky jednotlivých států, ale ve všech státech EU tvoří největší část vyplacených důchodů výdaje na starobní důchody.

V ČR je důchodový systém založen zejména na povinném základním důchodovém pojištění, které je upraveno zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Tento systém je založen na tzv. *průběžném systému financování důchodů*, kdy ekonomicky aktivní obyvatelé (pojištěnci a jejich zaměstnavatelé) odvádí každý měsíc platby na sociální pojištění, které slouží k výplatě současných důchodů. Jedná se tedy o univerzální systém zabezpečující všechny ekonomicky aktivní osoby, jehož financování probíhá na základě *solidarity mezi generacemi*. Právní úprava je jednotná pro všechny pojištěnce, neexistují speciální odvětvová či profesní schémata (Důchodové pojištění; MPSV, 2019). Ze základního důchodového pojištění jsou pak poskytovány důchody: starobní, invalidní, vdovský a vdovecký, sirotčí.

Výše výdajů na důchody se v jednotlivých státech EU značně liší, zatímco v Řecku dosahovali v roce 2015 výdaje na důchody 17,8 % HDP, v Irsku, Litvě, Maltě a Lotyšsku představovaly méně než 8 % HDP. Česká republika se s celkovou hodnotou **8,3 % HDP** pohybuje pod průměrem EU (hodnoty v Příloze D).

EU-28: kromě Polska.

EU-28: Německo, Řecko, Španělsko, Itálie, Lotyšsko, Slovinsko, Slovensko a Velká Británie: prozatímní.

Rumunsko: odhad.

Polsko: 2014.

Obrázek 16: Výdaje na důchody dle typu důchodu jako % HDP (2015)

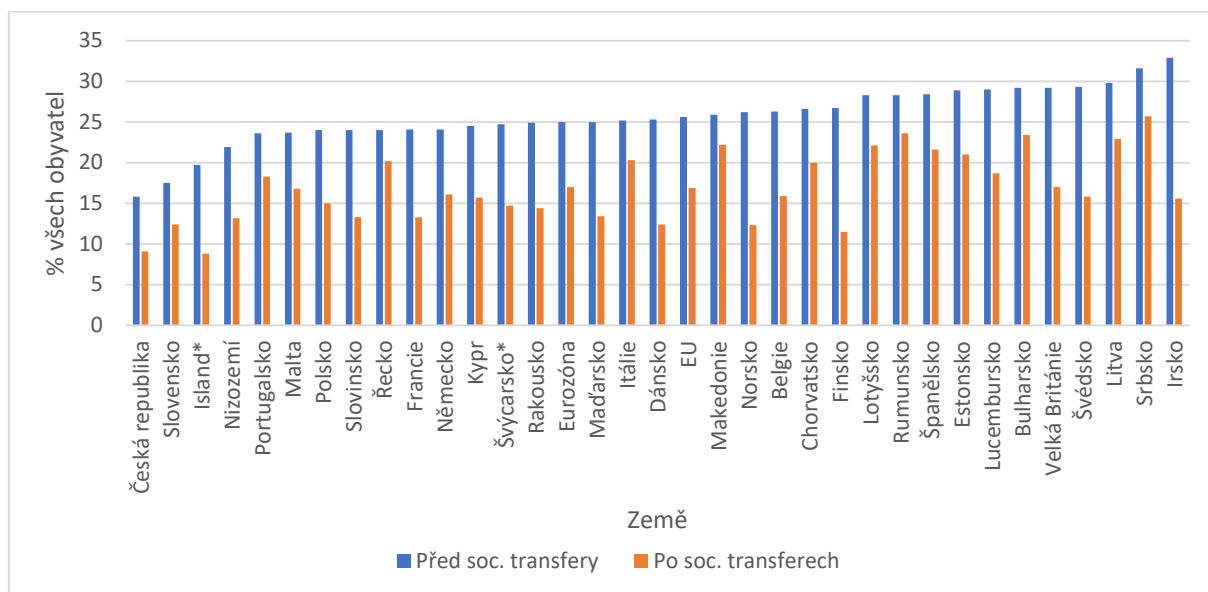
Zdroj: Eurostat (2018a)

5.3 Míra chudoby – porovnání s Evropou

Pro srovnání míry ohrožení evropských zemí příjmovou chudobou bylo vycházeno z databáze Eurostat, přičemž hranice ohrožení chudobou je stanovena na úrovni 60 % mediánu národního ekvivalizovaného disponibilního příjmu. V souladu s rozhodnutím Evropské rady se míra ohrožení chudobou měří vztažená k situaci v jednotlivých členských státech EU a neuplatňuje se společná prahová hodnota. Dále je třeba poznamenat, že uvedený ukazatel neměří bohatství, ale je relativním měřítkem nízkého běžného příjmu (ve srovnání s obyvateli v téže zemi), což nemusí nutně znamenat nízkou životní úroveň (Statistiky příjmové chudoby; Eurostat, 2018b).

V níže uvedeném grafu (Obrázek 17) je porovnávána míra rizika ohrožení příjmovou chudobou vybraných zemí před sociálními transfery a po sociálních transferech. Starobní a pozůstalostní

důchody jsou v tomto případě považovány za příjmy před převody (tedy chápány jako druh odloženého pracovního příjmu), nikoli jako sociální transfery (hodnoty uvedeny v Příloze E).

*data roku 2016

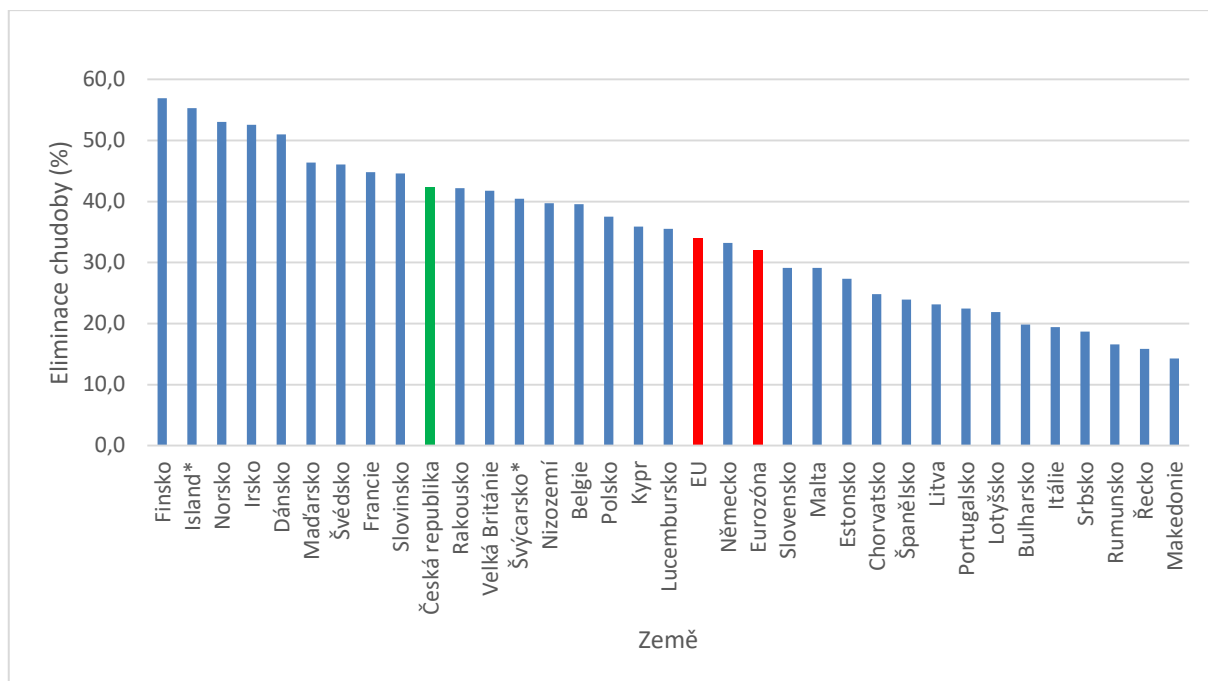
Obrázek 17: Míra rizika ohrožení chudobou před sociálními transfery (důchody vyloučené ze sociálních transferů) a míra rizika ohrožení chudobou po sociálních transferech, rok 2017 (mezí hodnota 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu po sociálních transferech); země řazeny od nejmenší nerovnosti před transfery k největší

Zdroj: Eurostat (2019)

V roce 2017 byla v ČR před i po započtení sociálních transferů **nejnižší míra ohrožení chudobou v EU**. Na či pod hranici příjmové chudoby po sociálních transferech bylo 9,1 % obyvatel. Průměrná míra v EU i eurozóně se pohybovala kolem 17 % obyvatel. Po ČR jsou na tom z EU (po započítání soc. transferů) nejlépe Finsko, Norsko a Dánsko, naopak nejvíce obyvatel ohrožených chudobou má Srbsko (25,7 % obyvatel), z členských států EU pak Rumunsko (23,6 % obyvatel).

Míra eliminace chudoby sociálními transfery vybraných evropských zemí

Opatření v oblasti sociální ochrany jsou významným prostředkem ke snižování chudoby a sociálního vyloučení. Úspěšnost těchto opatření lze vyhodnotit porovnáním míry ohrožení příjmovou chudobou před rozdělením sociálních transferů a po rozdělení. Tím zjistíme míru eliminace chudoby pomocí sociálních transferů vybraných zemí, tj. změříme o kolik procentních bodů byla ve vybraných zemích snížena míra ohrožení příjmovou chudobou.

*data roku 2016

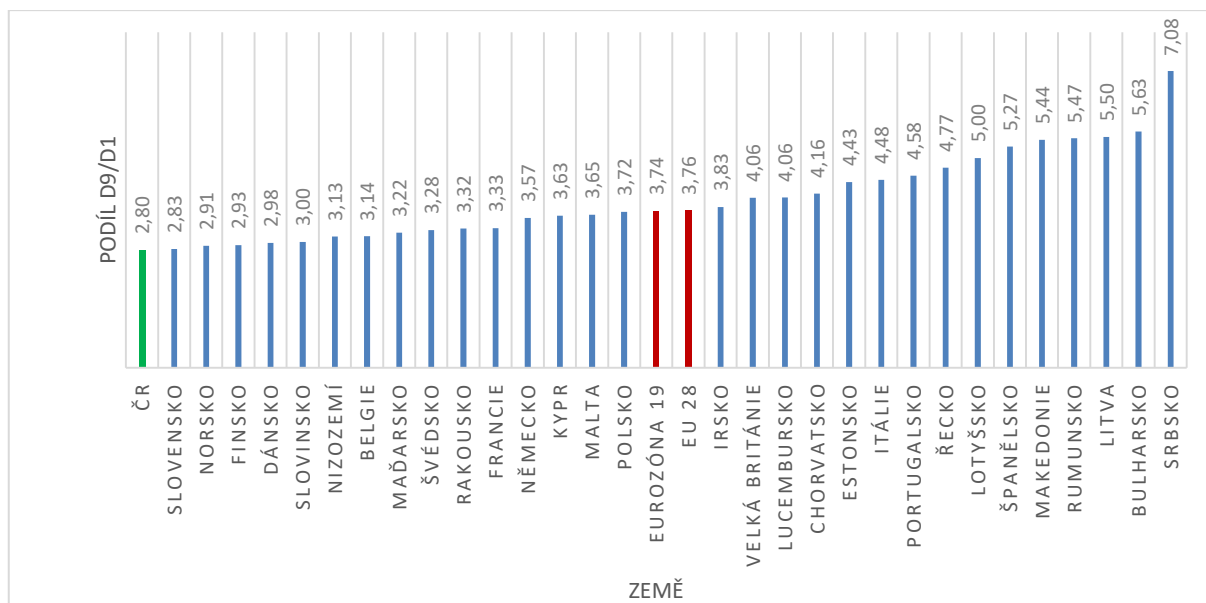
Obrázek 18: Míra eliminace chudoby sociálními transfery (%)

Zdroj: Vlastní zpracování

ČR patří s eliminací chudoby sociálními transfery o 42,4 % nad průměrnou hodnotu v EU, která činí 34 %. Největší přerozdělovací efekt je vidět opět u severovýchodních sociálních států.

5.4 Decilový podíl D9/D1

Bez analýzy nerovnosti ve společnosti (ať již ekonomické nebo sociální povahy) nelze účinně bojovat proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Údaje o ekonomické nerovnosti jsou důležité zejména pro odhad relativní chudoby; vyplývá to ze skutečnosti, že nerovnoměrné rozdělení ekonomických zdrojů má přímý vliv na rozsah a hloubku chudoby (Eurostat, 2018b). Pro porovnání důchodové nerovnosti v ČR s vybranými evropskými zeměmi byl zvolen decilový podíl D9/D1, který udává poměr příjmů dolní hranice horního decilu a horní hranice dolního decilu domácností. Data byla vybrána z databáze Eurostat.

Obrázek 19: Decilový podíl D9/D1 vybraných evropských zemí (2017)

Zdroj: Eurostat (2019)

Mezi vybranými zeměmi jsou patrné rozdíly v míře nerovnosti rozdělení příjmů. Průměrná hodnota v EU ukazuje hodnotu 3,76; vážený průměr vypočtený z hodnot koeficientů nerovnosti příjmů všech vybraných evropských zemí pak ukazuje hodnotu 4,04, tzn., že evropské domácnosti horní hranice devátého decilu měli průměrně **4krát vyšší** příjmy než domácnosti horní hranice prvního decilu. ČR pak v porovnání s evropskými zeměmi vykazuje nejnižší hodnotu nerovnosti, na druhém konci (s největší příjmovou nerovností) s hodnotou rovnou nebo větší než 5,5 jsou Srbsko, Bulharsko a Litva.

Shrnutí

V České republice byla v roce 2017 dle údajů zveřejněných v databázi Eurostat **nejmenší příjmová nerovnost** mezi příjmy domácností horní hranice 1. a horní hranice 9. decilu (tzv. decilový podíl D9/D1) z vybraných evropských zemí. Decilový podíl D9/D1 v ČR vykazoval hodnotu **2,8**, zatímco průměrná hodnota tohoto koeficientu v zemích EU byla ve výši **3,76**.

Shodně na tom byla Česká republika i s hodnotou indexu chudoby. V roce 2017 byla v České republice před i po započtení sociálních transferů **nejnižší míra ohrožení příjmovou chudobou v EU**. Na či pod hranicí příjmové chudoby po sociálních transferech bylo **9,1 %** obyvatel.

S hodnotou Giniho indexu **28,2** pak byla Česká republika po Slovensku **druhou nejrovnější** zemí z hlediska rozdělení ekvivalizovaných disponibilních příjmů domácností před sociálními transfery. Systémem přerozdělování byla posunuta na místo čtvrté – za Slovensko, Slovinsko a Island.

Výše uvedené dokazuje, že Česká republika patří **k nejvíce rovnostářským zemím** nejen v Evropské unii, ale i v Evropě.

Jedním z nástrojů, které napomáhají ke snižování příjmové nerovnosti, je, kromě štědře nastaveného sociálního systému, vysoké zdanění práce v České republice; daňové zatížení zaměstnavatele odvody na sociální a zdravotní pojištění bylo v České republice hned po Francii druhé nejvyšší ze zemí OECD. Celkové zdanění hrubé mzdy svobodného bezdětného zaměstnance pak bylo se **43,4 %** sedmé nejvyšší ze zemí OECD, vyšší daňové zatížení mezd v roce 2017 vykazovala pouze Belgie, Německo, Itálie, Francie, Rakousko a Maďarsko.

ZÁVĚR

Vzhledem k tomu, že rozložení důchodů ve společnosti je důležitým aspektem sociální stability a ekonomického rozvoje každého státu, je v současném světě potřeba znát nejen jak ekonomický rozvoj státu dopadá na společnost jako celek, ale i jak jsou výsledky ekonomického rozvoje rozloženy mezi jednotlivé členy společnosti; tzn., zda z ekonomického rozvoje těží pouze někteří nebo zda je umožněno čerpat všem členům dané společnosti. Postoj státu k politice přerozdělování prvotních příjmů je pak závislý na tom, jak je v daném státě vnímána jeho role v ekonomice; souvisí tedy s politickými představami o míře rovnosti ve společnosti.

Nerovnost v příjmech je možné sledovat pomocí různých ukazatelů, k nejvíce používaným patří porovnání procenta nejbohatších k procentu nejchudších (kvantilové rozdělení), k dalším ukazatelům patří např. Lorenzova křivka, Giniho koeficient či index chudoby. Zjištěné výsledné hodnoty pak umožňují utvářet si názor na distribuci důchodů v dané společnosti a případně na potřebu jejich redistribuce.

Z analýzy decilového rozdělení příjmů českých domácností s nejnižšími a nejvyššími příjmy (horního a dolního decilu) v letech 1989 až 2017 je patrný výrazně rychlejší růst příjmů u desetiny nejbohatších osob oproti desetině příjmově nejchudších. Zatímco příjmy domácností s nejnižšími příjmy stouply od roku 1989 6,1krát, příjmy nejbohatších domácností 9,5krát.

Pro zjištění vývoje nerovnosti v příjmech českých domácností byla provedena analýza časové řady, a to vývoje rozdílu čistých peněžních příjmů desetiny nejbohatších a desetiny nejchudších domácností v letech 2004–2017. Z grafu je ve sledovaných letech patrný logaritmický trend růstu nerovnosti mezi průměrnými čistými peněžními příjmy domácností horního a dolního decilu, kdy nerovnost mezi příjmy horního a dolního decilu časem narůstá, ale zpomalujícím se tempem růstu.

Ze statistické analýzy časové řady byl pak odhadnut budoucí vývoj růstu nerovností mezi příjmy horního a dolního decilu domácností. Zatímco v roce 2017 byl dle skutečných hodnot rozdíl mezi příjmy horního a dolního decilu domácností 335 469 Kč, za předpokladu zachování logaritmického trendu je pro rok 2022 odhadnuta výše rozdílu příjmů horního decilu domácností k dolnímu na 336 223 Kč, v roce 2027 se dle odhadu rozdíl zvýší na 347 016 Kč a v roce 2032 dosáhne částky 355 760 Kč.

V letech 2009–2014, kdy česká ekonomika z důvodu světové hospodářské krize zaznamenala pokles růstu HDP, došlo i ke snížení růstu nerovnosti mezi příjmy horního a dolního decilu domácností; recese v letech 2009 a 2012 se pak promítla v poklesu růstu příjmů domácností,

zejména horního decilu, kdy dokonce v roce 2014 došlo oproti roku 2013 k poklesu ročních peněžních příjmů na osobu. Naopak v době konjunktury zaznamenaly příjmy nejbohatší desetiny domácností výrazný nárůst.

V roce 2017 dle údajů zveřejněných ČSÚ převyšovaly průměrné čisté peněžní příjmy horní desetiny domácností 5krát příjmy nejnižší desetiny domácností, oproti tomu decilový poměr D9/D1 vykazoval hodnotu 2,85, to poukazuje na skutečnost, že důvodem významné příjmové diference jsou rozdíly v příjmech domácností pod 1. a nad 9. decilem (tedy domácnosti desetiny nejchudších a desetiny nejbohatších).

Snížování příjmových nerovností vzniklých na trhu je uskutečňováno především přerozdělováním prostřednictvím systému daní a dávek (sociálních transferů). Z analýzy jednotlivých redistribučních nástrojů vyplynulo, že významnější redistribuční efekt mají transferové platby. Přičtením transferových plateb k prvotním důchodům se nerovnost mezi příjmy horního a dolního decilu snížila o 61 %, zatímco odečtením zákonných odvodů a přičtením vyplaceného bonusu k těmto prvotním příjmům došlo ke snížení o 19 %.

Daňové zatížení mzdy bezdětného zaměstnance bylo v České republice v roce 2017 se 43,36 % sedmé nejvyšší z vybraných zemí OECD, vyšší daňové zatížení vykazovala Belgie, dále pak Německo, Itálie, Francie, Rakousko a Maďarsko. Po uplatnění slev na vyživované děti, případně manželku žijící s poplatníkem ve společně hospodařící domácnosti, se dostalo zdanění mzdy v ČR s 25,86 % pod průměrnou hodnotu vybraných zemí OECD. Oproti tomu povinné odvody zaměstnavatele na sociální a zdravotní pojištění byly v České republice hned po Francii druhé nejvyšší.

Dle mezinárodního srovnání patří Česká republika k zemím s nejnižšími příjmovými nerovnostmi a nejnižší mírou relativní chudoby v Evropě.

Giniho koeficient před sociálními transfery vykazoval v roce 2017 hodnotu 28,2 a dle údajů z databáze Eurostat byla Česká republika po Slovensku druhou nejrovnější zemí z hlediska rozdělení ekvivalizovaných disponibilních příjmů domácností před sociálními transfery. Systémem přerozdělování pak byla s hodnotou 24,5 posunuta na místo čtvrté – za Slovensko, Slovinsko a Island. Nejnižších hodnot přitom Giniho index dosáhl v letech 1989-1993, kdy ještě v České republice nebyl plně uplatněn tržní mechanismus. Poté se již rozpětí příjmů zvětšovalo směrem nahoru.

Míra ohrožení příjmovou chudobou, tedy podíl obyvatel nedosahující 60 % mediánu disponibilního příjmu, byla v ČR v roce 2017 9,1 % a s touto hodnotou byla nejnižší v EU.

Porovnáním míry ohrožení příjmovou chudobou před rozdělením sociálních transferů a po rozdělení byla v České republice snížena míra příjmové chudoby o 42,4 %. Nejvyšší přerozdělovací efekt byl v roce 2017 patrný u severských, tzv. sociálních, států. Dle ČSÚ vycházela většina českých domácností se svými příjmy snadno, popř. s menšími obtížemi. S většími obtížemi se potýkalo 23,2 % domácností, problém vyjít s příjmy měly v roce 2017 zejména samoživitelky s dětmi a ženy starší 65 let, které žijí samy.

POUŽITÁ LITERATURA

1. ARNOLDOVÁ, Anna, 2004. Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení: I. část. 2. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0728-X.
2. ATKINSON, Anthony B., 2016. *Ekonomika nerovnosti*. V Brně: BizBooks. ISBN 978-80-265-0508-2.
3. BRÁZDILOVÁ, Michaela, 2015. *Největší rozdíly v příjmech mají vysokoškoláci*. STATISTIKA&MY [online]. (04) [cit. 2018-09-02]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/04/nejvetsi-rozdily-v-prijmech-maji-vysokoskolaci/>.
4. BUCKINGHAM, Will a kolektiv, 2013. *Kniha filozofie*. Praha: Knižní klub. ISBN 978-80-242-3912-5.
5. ČSDA, 2019. Přístup k mikrodátům šetření Českého statistického úřadu pro účely vědeckého výzkumu. *Český sociálněvědní datový archiv* [online]. Praha: © 2005-2019 ČSDA [cit. 2019-04-08]. Dostupné z: <http://archiv.soc.cas.cz/pristup-k-mikrodatum-setreni-ceskeho-statistickeho-uradu-pro-ucely-vedeckekeho-vyzkumu>.
6. ČSÚ, 2005. Retrospektivní údaje statistiky rodinných účtů za období - 1989 - 2003. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/retrospektivni-udaje-statistiky-rodinnych-uctu-za-obdobi-1989-2003-n-r6nbs0a4kp>.
7. ČSÚ, 2015. Archiv vybraných publikací - Příjmy, výdaje a životní podmínky domácností. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/archiv-vybranych-publikaci-prijmy-vydaje-a-zivotni-podminky-domacnosti>.
8. ČSÚ, 2018a. Příjmy a životní podmínky domácností – 2017. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2018-10-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-rn2to6gtkz>.
9. ČSÚ, 2018b. Příjmová chudoba ohrožuje 9,1 % Čechů, 2018. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmova-chudoba-ohrozuje-91-cechu>.
10. ČSÚ, 2019a. Příjmy a životní podmínky domácností - 2018. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2019-03-23]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-kf03f95ff5>.
11. ČSÚ, 2019b. Hlavní makroekonomické ukazatele. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/hmu_cr.

12. ČTK, 2017. České daňové zatížení v roce 2018 bude nejvyšší za poslední roky. Vliv má také EET. *E15.cz*[online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/ceske-danove-zatizeni-v-roce-2018-bude-nejvyssi-za-posledni-roky-vliv-ma-take-eet-1333736>.
13. DANĚK, Antonín, 2019. Příjmy nezahrnované do vyměřovacího základu zaměstnance. In: *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/cz/casopis-narodni-pojisteni/archiv-vydanych-cisel/clanky/ing-antonin-danek-prijmy-nezahrnovane-do-vymerovaciho-zakladu-zamestnance.htm>.
14. DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivana KOHOUTOVÁ, 2013. *Sociální politika: Učebnice pro sociální činnost*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3880-2.
15. EUROSTAT, 2018a. Social protection statistics - pension expenditure and pension beneficiaries. *Eurostat Statistics Explained* [online]. [cit. 2019-03-08]. ISSN 2443-8219. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Social_protection_statistics_-_pension_expenditure_and_pension_beneficiaries#Expenditure_on_pensions_in_the_EU.
16. EUROSTAT, 2018b. Statistika příjmové chudoby. *Eurostat Statistics Explained* [online]. [cit. 2019-03-17]. ISSN 2443-8219. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Income_poverty_statistics/cs&oldid=413270.
17. EUROSTAT, 2019. Eurostat - Your key to European statistics: Database. *Eurostat* [online]. [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
18. Evropský semestr - Tematický přehled: Odstraňování nerovností, 2017. *European Commission* [online]. [cit. 2019-02-23]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_addressing-inequalities_cs.pdf.
19. HAMERNÍKOVÁ, Bojka, Alena MAATYOVÁ a kol., 2010. *Veřejné finance*. 2. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-497-0.
20. HINDLS, Richard, a kol. *Statistika v ekonomii*. Příbram: Professional Publishing, 2018. ISBN 978-80-88260-09-7.
21. JIRKOVÁ, Michaela a Simona MĚŘINSKÁ, 2018. Životní podmínky českých domácností. *Český statistický úřad* [online]. Praha [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/80030476/csu_tk_silc_2017_prezentace.pdf/cffc4ec2-c834-41c6-8e50-6fb03b593251?version=1.0.

22. JUREČKA, Václav a kolektiv, 2013. *Mikroekonomie: 2., aktualizované vydání*. 2. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4385-1.
23. KLUSOŇ, Václav, 2011. Od rovnosti k efektivní a únosné nerovnosti. *Listy* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=111&clanek=011120>.
24. KREBS, Vojtěch a kolektiv. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 568 s. ISBN 978-80-7478-921-2.
25. MALÁ, Zdeňka a Gabriela ČERVENÁ, 2012. Dekompoziční analýza příjmové nerovnosti v České republice. *Ekonomická revue: Central European Review of Economic Issues* [online]. VŠB-TU Ostrava, 2012(15) [cit. 2019-02-24]. DOI: 10.7327/cerei.2012.03.01. ISSN 1212-3951. Dostupné z: <https://www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/cerei/cs/Papers/VOL15NUM01PAP01.pdf>.
26. MANKIW, N. Gregory, 1999. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-891-1.
27. MFČR, 2019. Legislativa státního rozpočtu. *Ministerstvo financí České republiky* [online]. Praha: Copyright © 2005-2013 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/statni-rozpocet/legislativa-statniho-rozpocetu>.
28. MIKUŠOVÁ MERIČKOVÁ, Beáta a Jan STEJSKAL, 2014. *Teorie a praxe veřejné ekonomiky*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-526-9.
29. MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 1994. Návrh státního závěrečného účtu České republiky za rok 1993. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. Praha [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0936_01.htm.
30. MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2018. Návrh státního závěrečného účtu České republiky za rok 2017. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. Praha [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=8&ct=164&ct1=0>.
31. Ministerstvo financí - Sekce veřejné rozpočty, 2018. *Státní rozpočet 2018 v kostce kapesní příručka Ministerstva financí ČR* [online]. Praha: © Ministerstvo financí [cit. 2019-03-05]. ISBN 978-80-7586-009-5. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/statni-rozpocet/legislativa-statniho-rozpocetu>.
32. MPSV, 2018a. Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2017 a predikce na další období. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/33408>.
33. MPSV, 2018b. Životní a existenční minimum. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2019-04-08]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/11852>.

34. MPSV, 2019. Důchodové pojištění, 2019. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha [cit. 2019-03-17]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/3>.
35. OECD.Stat, 2019. Taxing Wages - Comparative tables. *OECD.Stat* [online]. © OECD. All rights reserved. Terms & Conditions [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <https://stats.oecd.org/#>.
36. PACÁKOVÁ, Viera a kolektiv, 2009. *Štatistické metódy pre ekonómov*. Bratislava: Iura Edition. ISBN 978-80-8078-284-9.
37. Robin Hood Index, 2018. In: *Středoevropské centrum pro finance a management* [online]. [cit. 2018-09-02]. Dostupné z: <http://www.finance-management.cz/080vypisPojmu.php?X=Robin+Hood+Index&IdPojPass=104>.
38. SLANÝ, Antonín a kol., 2003. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-738-3.
39. ŠUSTOVÁ, Šárka, 2012. Roste podíl osob pod hranicí příjmové chudoby. *STATISTIKA&MY* [online]. **2012**(06) [cit. 2018-09-09]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20555411/1804120620_21.pdf/926df11d-05ba-456a-9b84-63368874bfc7?version=1.0.
40. ŠUSTOVÁ, Šárka, 2015. Jak se měří materiální deprivace. *STATISTIKA&MY* [online]. **2015**(03) [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/03/jak-se-meri-materialni-deprivace/>.
41. URBAN, Luděk, 1994. *Hospodářská politika*. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85865-01-7.
42. VEČERNÍK, Jiří a Martina MYSÍKOVÁ, 2017. *Jací jsme rovnostáři? Výdělky, příjmy a situace domácností v Česku v porovnání s Evropou* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2018-09-01]. ISBN 978-80-7330-310-5. Dostupné z: http://soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/jaci_jsme_rovnostari.pdf.
43. VESELOVSKÁ, Zuzana, Sociálne nerovnosti a možnosti ich merania. *Geographia Cassoviensis IX* [online]. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, **2015**(1) [cit. 2019-03-30]. ISSN 2454-0005. Dostupné z: https://uge.science.upjs.sk/images/geographia_cassoviensis/articles/GC-2014-9-1/06Veselovska_tlac1a.pdf.
44. WAWROSZ, Petr, 2011. Dosahování a narušování institucionální rovnováhy v redistribučních systémech. *Politická ekonomie* [online]. **2011**(4): 526-546 [cit. 2019-02-25]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/290370226_Dosahovani_a_narusovani_institucionalni_rovnovahy_v_redistribucnich_systemech.

45. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.
46. Zákon č. 589/1992, o pojistném na sociální zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.
47. Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
48. ŽÁK, Milan, 2006. *Hospodářská politika*. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu. ISBN 80-86730-04-2.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Domácností podle decilového rozdělení průměrných čistých peněžních příjmů na osobu za rok v Kč (v letech 1989–2017)	- 73 -
Příloha B: Porovnání vývoje příjmové nerovnosti domácností 10:1 a D9/D1 (průměrné čisté peněžní příjmy za rok v Kč)	- 74 -
Příloha C: Giniho koeficient ekvivalizovaného disponibilního příjmu před sociálními transfery (důchody ze soc. transferů vyloučeny) a Giniho koeficient ekvivalizovaného disponibilního příjmu, 2017 (země řazeny od nejmenší nerovnosti před transfery k největší).....	- 75 -
Příloha D: Výdaje na důchody dle typu důchodu jako % HDP (2015)	- 76 -
Příloha E: Eliminace chudoby sociálními transfery vybraných zemí (v %).....	- 77 -

Příloha A: Domácností podle decilového rozdělení průměrných čistých peněžních příjmů na osobu za rok v Kč (v letech 1989–2017)

Rok	10 % domácností s nejnižšími příjmy (<= hodnota 1. decilu)	10 % domácností s nejvyššími příjmy (> hodnota 9. decilu)	Rozdíl (horní - dolní decil)	Meziroční nárůst nerovnosti (%)
	Dolní decil	Horní decil		
1989	13630	44365	30735	
1990	14809	47778	32969	7,3
1991	18470	54645	36175	9,7
1992	20799	67962	47163	30,4
1993	23832	81375	57543	22,0
1994	27052	96231	69179	20,2
1995	31091	110179	79088	14,3
1996	36255	130056	93801	18,6
1997	39953	141375	101422	8,1
1998	43952	151634	107682	6,2
1999	44866	166927	122061	13,4
2000	46606	170352	123746	1,4
2001	50133	182939	132806	7,3
2002	51831	189719	137888	3,8
2003	54144	196027	141883	2,9
2004	41212	258440	217228	53,1
2005	45350	272078	226728	4,4
2006	49123	287918	238795	5,3
2007	55559	308424	252865	5,9
2008	61166	344505	283339	12,1
2009	61442	345818	284376	0,4
2010	60395	346235	285840	0,5
2011	62021	351910	289889	1,4
2012	65394	356448	291054	0,4
2013	65342	373855	308513	6,0
2014	67555	371365	303810	-1,5
2015	70914	389956	319042	5,0
2016	76834	406761	329927	3,4
2017	86963	422432	335469	1,7

Zdroj: ČSÚ (2005, 2015 & 2019a)

Příloha B: Porovnání vývoje příjmové nerovnosti domácností 10:1 a D9/D1 (průměrné čisté peněžní příjmy za rok v Kč)

	10 % domácností s nejnižšími příjmy (≤ hodnota 1. decilu)	10 % domácností s nejvyššími příjmy (> hodnota 9. decilu)	Horní hranice čistých peněžních příjmů (Kč)		Poměr 10:1	Poměr D9/D1
			Hodnota 9. decilu	Hodnota 1. decilu		
2004	41212	258440	176600	55024	6,27	3,21
2005	45350	272078	185000	58880	6,00	3,14
2006	49123	287918	200800	64642	5,86	3,11
2007	55559	308424	214513	72600	5,55	2,95
2008	61166	344505	228417	80560	5,63	2,84
2009	61442	345818	235975	81120	5,63	2,91
2010	60395	346235	243442	80232	5,73	3,03
2011	62021	351910	247238	82801	5,67	2,99
2012	65394	356448	255003	84488	5,45	3,02
2013	65342	373855	257981	86363	5,72	2,99
2014	67555	371365	265545	89392	5,50	2,97
2015	70914	389956	275429	93238	5,50	2,95
2016	76834	406761	287847	99786	5,29	2,88
2017	83963	422432	305592	107117	5,03	2,85

Zdroj: ČSÚ (2015 & 2019a)

Příloha C: Giniho koeficient ekvivalizovaného disponibilního příjmu před sociálními transfery (důchody ze soc. transferů vyloučeny) a Giniho koeficient ekvivalizovaného disponibilního příjmu, 2017 (země řazeny od nejmenší nerovnosti před transfery k největší)

Země	Před soc. transfery	Po soc. transferech
Slovensko	26,2	23,2
Česká republika	28,2	24,5
Slovinsko	29,3	23,7
Island*	29,7	24,1
Malta	32	28,3
Nizozemí	32,6	27,1
Polsko	33,6	29,2
Belgie	33,6	26
Rakousko	33,8	27,9
Maďarsko	33,9	28,1
Chorvatsko	34,1	29,9
Finsko	34,3	25,3
Kypr	34,7	30,8
Itálie	34,9	32,7
Norsko	35	26,1
Německo	35	29,1
Estonsko	35,2	31,6
Makedonie	35,3	32,4
Eurozóna	35,4	30,5
Švýcarsko*	35,6	29,4
Francie	35,7	29,3
EU	36	30,7
Řecko	36	33,4
Lucembursko	36,4	30,9
Rumunsko	36,5	33,1
Švédsko	36,7	28
Dánsko	36,7	27,6
Portugalsko	36,9	33,5
Lotyšsko	37	34,5
Španělsko	38,1	34,1
Velká Británie	40,9	33,1
Litva	41,3	37,6
Irsko	41,6	30,6
Srbsko	42,2	37,8
Bulharsko	43,4	40,2
* data roku 2016		

Zdroj: Eurostat (2019)

Příloha D: Výdaje na důchody dle typu důchodu jako % HDP (2015)

	Starobní důchod	Invalidní důchod	Vdovský důchod	Nezaměstnaní podpora	Celkem
Irsko	4,4	0,8	0,3	0,0	5,5
Litva	5,6	0,9	0,3	0,0	6,8
Turecko	5,5	0,2	1,4	0,0	7,1
Malta	5,9	0,4	1,2	0,0	7,6
Lotyšsko	6,8	0,8	0,1	0,0	7,7
Estonsko	6,8	1,2	0,1	0,0	8,0
Rumunsko	6,9	0,6	0,5	0,0	8,1
Island	5,4	2,6	0,5	0,0	8,5
Bulharsko	7,6	0,8	0,3	0,0	8,6
ČR	7,2	0,9	0,6	0,0	8,6
Slovensko	6,6	1,0	0,9	0,1	8,6
Maďarsko	7,6	0,0	1,1	0,0	8,7
Lucembursko	6,7	0,8	1,7	0,2	9,3
Norsko	7,3	2,7	0,3	0,0	10,2
Chorvatsko	6,9	1,9	1,9	0,0	10,7
Kypr	9,0	0,3	1,4	0,0	10,8
Slovinsko	9,1	0,5	1,3	0,0	10,9
Švédsko	10,0	1,1	0,3	0,0	11,4
Velká Británie	10,2	1,2	0,1	0,0	11,4
Německo	9,0	1,0	1,8	0,0	11,8
Polsko	9,0	1,0	1,7	0,0	11,8
Švýcarsko	9,2	1,5	1,1	0,0	11,8
Srbsko	9,4	0,8	2,0	0,1	12,2
Španělsko	8,9	1,4	2,4	0,0	12,6
Belgie	8,8	1,7	1,8	0,4	12,7
EU-28	10,2	1,1	1,4	0,0	12,8
Nizozemí	9,9	1,9	1,1	0,0	13,0
Finsko	10,8	1,5	0,8	0,0	13,1
Dánsko	9,5	2,0	2,0	0,0	13,5
Rakousko	11,7	1,1	1,7	0,0	14,6
Portugalsko	11,4	1,7	1,8	0,0	14,9
Francie	12,3	1,0	1,7	0,0	15,0
Itálie	13,0	0,7	2,6	0,1	16,5
Řecko	13,8	1,3	2,6	0,0	17,8

Zdroj: Eurostat (2018a)

Příloha E: Eliminace chudoby sociálními transfery vybraných zemí (v %)

Země	Míra chudoby před sociálními transfery	Míra chudoby po sociálních transferech	Eliminace chudoby (%)
Finsko	26,7	11,5	56,9
Island*	19,7	8,8	55,3
Norsko	26,2	12,3	53,1
Irsko	32,9	15,6	52,6
Dánsko	25,3	12,4	51,0
Maďarsko	25	13,4	46,4
Švédsko	29,3	15,8	46,1
Francie	24,1	13,3	44,8
Slovinsko	24	13,3	44,6
Česká republika	15,8	9,1	42,4
Rakousko	24,9	14,4	42,2
Velká Británie	29,2	17	41,8
Švýcarsko*	24,7	14,7	40,5
Nizozemí	21,9	13,2	39,7
Belgie	26,3	15,9	39,5
Polsko	24	15	37,5
Kypr	24,5	15,7	35,9
Lucembursko	29	18,7	35,5
EU	25,6	16,9	34,0
Německo	24,1	16,1	33,2
Eurozóna	25	17	32,0
Slovensko	17,5	12,4	29,1
Malta	23,7	16,8	29,1
Estonsko	28,9	21	27,3
Chorvatsko	26,6	20	24,8
Španělsko	28,4	21,6	23,9
Litva	29,8	22,9	23,2
Portugalsko	23,6	18,3	22,5
Lotyšsko	28,3	22,1	21,9
Bulharsko	29,2	23,4	19,9
Itálie	25,2	20,3	19,4
Srbsko	31,6	25,7	18,7
Rumunsko	28,3	23,6	16,6
Řecko	24	20,2	15,8
Makedonie	25,9	22,2	14,3

Zdroj: Eurostat, 2019 (vlastní zpracování)